

HOOFSTUK 1

Inleiding en motivering

1.1 INLEIDING

Bemarkers wat met verbruikers kommunikeer, het die verwagting dat hulle bemarkingsboodskap die verbruiker sal bereik en beïnvloed (Connett, 2004:2). Die taal waarin die bemarkingsboodskap gestuur word, moet egter vir die verbruiker verstaanbaar wees en ook binne 'n kultuurraamwerk plaasvind wat tot die verbruiker se emosie spreek (De Mooij, 2004:193). Daarom dat verskeie outeurs waarskynlik aanvoer dat bemarkingskommunikasie in 'n verbruiker se moedertaal meer doeltreffend is as bemarkingskommunikasie in enige ander taal wat deur die verbruiker verstaan word (De Villiers, 2005:43; Mashigo, 2005:38; Oosthuizen, 2004:64; Roslow & Nicholls, 1996:67; Ross, 1995:5).

Wêreldwyd word toenemend erkenning aan die belang van taalregte en veeltaligheid gegee, terwyl wegbeweeg word van 'n smeltkroes-ideologie waar gepoog word om 'n eenvormige etnisiteit tot stand te bring (Giliomee & Schlemmer, 2001:123; Huntington, 1996:64; Toffler, 1990:25). Die erkenning van taalregte as 'n basiese mensereg, spesifiek vir minderheidsgroepe, word vandag wyd aanvaar en gepropageer (Lubbe & Truter, 2005:38). Volgens dié outeurs gaan voorstanders van die siening, van die veronderstelling uit dat taal essensieel tot lewe is.

Wat die taalsituasie in Suid-Afrika betref, maak die grondwet, ná demokratisering in 1994, vir 11 amptelike landstale voorsiening. Hoewel hierdie beleid as regverdig beskou word, is die praktiese implikasies en uitvoerbaarheid daarvan dikwels moeilik en onduidelik omdat daar min of geen vaste riglyne hiervoor bestaan nie. Vanweë historiese en praktiese redes word Engels dikwels as

bemarkingstaal vir alle Suid-Afrikaanse verbruikers ingespan (De Villiers, 2005:43; Vorster, 2005:22).

Die Afrikaanse taal, as een van die 11 amptelike landstale, bevind hom in 'n unieke posisie. Voor 1994 het Afrikaans baie aansien geniet, veral vanweë die Afrikaner se politieke mag. Afrikaanssprekendes het egter na 1994 grootskaalse afskaling en uitskakeling van Afrikaans, onder meer as bemarkingstaal, beleef vanweë die Afrikaner se verlies aan politieke mag en aangesien Afrikaans se status sogenaamd aan die ander 10 landstale gelykgestel is (Du Plessis, 2004b:20). Buiten die afskaling wat Afrikaans beleef het, het Afrikaans sedert die 1990's 'n politieke sensitiewe saak geword as gevolg van Afrikaans se assosiasie met die apartheidsregering voor 1994 (Giliomee, 2005:276-277).

Afrikaans as bemarkingstaal staar dus 'n heel ander Suid-Afrika in die gesig as die een vóór en pas ná 1994. Die tersaaklikheid van Afrikaanse bemarkingskommunikasie is dikwels die onderwerp van bespreking onder adverteerders, reklame-agentskappe en die verbruikerspubliek. Twee uiteenlopende menings oor die Afrikaanssprekende verbruikersmark in Suid-Afrika kom na vore. Die een groep is oortuig dat die Afrikaanssprekende verbruikersmark dieselfde bemarkingskommunikasie as die res van die land se bevolking moet ontvang, naamlik, gewis in Engels. Die ander groep beskou Afrikaanssprekende verbruikers as 'n afsonderlike teikenmark met eiesoortige behoeftes na wie unieke bemarkingskommunikasieboodskappe versend moet word, en wel in Afrikaans. Hierdie twee uiteenlopende beskouings het noodwendig 'n uitwerking op maatskappye, adverteerders van produkte en ook op verbruikers.

Suid-Afrikaanse maatskappye word daagliks met die werklikheid van 'n veeltalige verbruikersomgewing gekonfronteer. Wanneer dit by die praktiese uitvoering van bemarkingskommunikasieboodskappe kom, word daar om verskeie redes nie aan

Afrikaans as bemarkingskommunikasietaal aandag gegee nie. Eerstens word dikwels geargumenteer dat dit polities nie-korrek, onnodig en onregverdig is om die Afrikaanssprekendes as 'n aantreklike teikenmark te beskou en met hulle in Afrikaans te kommunikeer (Du Toit, 2004a:49-50). Tweedens word bemarkingskommunikasie in Afrikaans as bevoordeling van Afrikaans bo die ander 10 amptelike landstale beskou. Derdens is daar sogenaamde verhoogde uitgawes vir adverteerders wat in meer as een taal met verbruikers moet kommunikeer (De Villiers, 2005:43). Vierdens word die argument, dat Afrikaanssprekendes almal Engels kan verstaan, dikwels as argument téén die gebruik (of vir die verminderde gebruik) van Afrikaanse bemarkingskommunikasie geopper (Vorster, 2005:22).

Uit *All Media Product Survey* (AMPS)-navorsing en ook navorsing gedoen deur Unisa se Buro vir Marknavorsing blyk dit dat die Afrikaanssprekende mark 'n "gerekende speler" is wat die grootste persentasie van die totale Suid-Afrikaanse mark se bestedingsvermoë verteenwoordig (*All Media Product Survey*, 2007; Mashigo, 2005:42; Vorster, 2005:23). Naas Zulu en Xhosa is Afrikaans die grootste taalgroep in Suid-Afrika. Boonop is hierdie teikenmark maklik bereikbaar deur verskeie Afrikaanse teikengerigte media wat 'n verskeidenheid onderwerpe dek, onder meer: die ekonomie, leefstyl, kos, babas en kleuters, vroue, buitelug en motors.

In redelik onlangse jare het sommige adverteerders studies onderneem met die doel om die Afrikaanssprekende verbruikersmark te kategoriseer en om dit beter te begryp ten einde meer effektief met hulle te kommunikeer (*Afrikaanse koopkrag verlang moedertaalreklame*, 2001:21). Een rede vir hierdie verhoogde fokus is die herontwaking van die Afrikanerkultuur. Gedurende die 1990's het dit voorgekom asof baie Afrikaners bewustelik van die Afrikanerkultuur wegbeweeg het. Volgens Korf (1998:328-9) was hierdie skuif tot 'n groot mate eintlik net 'n wegbeweeg van die politiek wat steeds by die Afrikanerkultuur geïmpliseer was.

Soos wat die politieke konnotasie aan die kultuur begin vervaag het, is toenemend plek gemaak vir 'n verhoogde bewuswording van kultuur by verskillende Afrikanergroeperings. In dié verband stel Du Plessis (1997:15) reeds 'n dekade gelede voor dat georganiseerde kultuur rondom Afrikaans moet wentel en nie rondom Afrikaners nie, aangesien laasgenoemde met wit politiek geassosieer word en nie in 'n nuwe konteks geduld sou word nie. Volgens die outeur wil dit voorkom asof wit Afrikaners ook die bruin gemeenskap as deel van die Afrikaanse taalgemeenskap begin beskou het. Hoewel dit moeilik is om 'n klinkklare definisie van hierdie opkomende Afrikaneridentiteit te gee, is dit duidelik dat die Afrikaanse taal 'n integrale deel daarvan uitmaak.

Die debat oor die Afrikaanssprekende verbruikersmark lewer teenstrydige menings in die populêre literatuur. Oënskynlik is Afrikaanssprekendes baie bereidwillig dat daar met hulle in Engels gekommunikeer word. Volgens Jacobs, toe kopieskrywer by *The Agency*, in 'n artikel in die tydskrif *De Kat*, lei hierdie situasie daartoe dat die Afrikaanse reklamebedryf aan 'n dun draadjie hang (*Die groot trek vorentoe*, 1999:29) (vergelyk soortgelyke, resente menings van Noganta, 2003:40; Vorster, 2005:22). Volgens Jacobs loop talle Afrikaanssprekendes met bagasie en skuldgevoelens rond as gevolg van die verlede en "daarom wil niemand die boot te veel skud nie" (*Die groot trek vorentoe*, 1999:29).

Hierdie siening strook weer nie met Stein, redakteur en aandeelhouer van *Ontspan* wat in die tydskrif *Marketing Mix* aanvoer dat die Afrikaanssprekende verbruikersmark lewend, belese en trots daarop is om te sê wat hulle wil lees en in watter taal, naamlik Afrikaans (*A relaxing read*, 2001:40) (vergelyk ook die mening van Mashigo, 2005:38). In dié verband voer Du Plessis, besturende direkteur van *Impact Information*, in die tydskrif *Financial Mail* aan dat dit 'n mite is om te veronderstel dat die Afrikaanssprekende verbruikersmark meestal tweetalig is en daarom in slegs Engels aangespreek hoef te word (*Afrikaans is*

alive and waiting, 2001:55). Du Toit (2004a:50) huldig 'n soortgelyke mening. Volgens Du Plessis verstaan 24% van Afrikaanssprekendes nie Engels goed genoeg om dit gemaklik te gebruik nie en selfs diegene wat dit goed verstaan, verkies dikwels om in Afrikaans aangespreek te word (*Afrikaans is alive and waiting*, 2001:55) (vergelyk ook Du Plessis, 2004a:125; Mashigo, 2005:38).

In aansluiting hierby wys gesaghebbende wetenskaplike bronne daarop dat, hoewel Engels dikwels as internasionale taal beskou word, dit nie noodwendig in werklikheid die geval is nie (Warden, Lai & Wu, 2002:73). Monye (2000:190) wys daarop dat daar geen universele besigheidstaal is nie en dat daar ook geen rede is waarom daar ooit een sal wees nie. Die outeur gee toe dat Engels tans wêreldwyd die mees gebruikte tweedetaal is. Tog verkies tweede- of derdetaalsprekers (wat vlot in Engels is) om tydens ontspanning en in dag-vir-dag-gebeure, insluitend dit wat aan hulle bemark word, hulle moedertaal te gebruik (Money, 2000:190).

Navorsing oor die belangrikheid van die taal waarin met verbruikers gekommunikeer word, is skaars. Met enkele uitsonderings het verbruikersnavorsers grootliks nagelaat om die effek van groepspeesifieke kommunikasie op die persepsies van verbruikers in verskillende subkulture te bestudeer (Koslow, Shamdasani & Touchstone, 1994:575) (vergelyk ook Du Plessis, 2004a:129). Ook navorsing oor die oorredingsprosesse vir tweetalige verbruikers beleef 'n droogte (Luna & Peracchio, 2005:43). Dit wil voorkom asof daar in Suid-Afrika tans verdeeldheid en onkunde bestaan oor die belang daarvan om met Afrikaanssprekende verbruikers in Afrikaans te kommunikeer. Boonop is weinig bekend oor hoe Afrikaanssprekende verbruikers self oor bemarkingskommunikasie in Afrikaans voel en of hulle dit hoegenaamd verkies (Bester & Hattingh, 2006:3). Die belangrikheid van Afrikaanse bemarkingskommunikasie aan Afrikaanssprekende verbruikers is dus grotendeels 'n onbeantwoorde vraagstuk in die Suid-Afrikaanse verbruikersomgewing.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Teen hierdie agtergrond kan die probleemstelling van die studie as 'n driedelige vraag opgesom word: In die lig van die verandering rondom Afrikaans se posisie in Suid-Afrika sedert die vroeë 1990's,

- wat is Afrikaanssprekende verbruikers se houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie;
- het Afrikaanssprekende verbruikers 'n voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie; en
- is Afrikaanssprekende verbruikers gewillig om hulleself te laat geld ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie?

1.2.1 Houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie

Verskeie negatiewe en positiewe faktore kon sedert 1994 'n invloed op Afrikaanssprekende verbruikers se houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie gehad het, onder meer Afrikaanssprekendes se verlies aan politiek mag; die gedeelde status van Afrikaans met 10 ander amptelike landstale; die grootskaalse afskaling van Afrikaans op haas alle terreine; en die polities sensitiewe aard van Afrikaans. Wat positiewe faktore betref, kry die belangrikheid van taal en taalregte van veral minderhede wêreldwyd al hoe meer erkenning; Afrikaanssprekende verbruikers vorm steeds 'n wesentlike deel van die koopkrag in Suid-Afrika en is maklik bereikbaar; en laastens beleef Afrikaans as kultuurinstrument 'n opbloei in Suid-Afrika.

1.2.2 Voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie

In die lig daarvan dat Engels as die *lingua franca* van Suid-Afrika beskou word en dat dikwels aanvaar word dat Afrikaanssprekende verbruikers Engels sodanig verstaan dat bemarkingskommunikasieboodskappe in Engels aan hulle gestuur

kan word, ontstaan die vraag wat Afrikaanssprekendes se voorkeur sou wees indien hulle die geleentheid gegee sou word om te kies tussen 'n bemarkingskommunikasieboodskap in Afrikaans of Engels.

1.2.3 Selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie

In die lig van die voorafgaande posisie van Afrikaans en Afrikaanse bemarkingskommunikasie ontstaan die vraag of Afrikaanssprekende verbruikers bereid sou wees om hulleself te laat geld, al dan nie, wanneer dit by hulle voorkeur vir Afrikaans as bemarkingskommunikasietaal kom. Anders gestel, gaan dit daaroor of Afrikaanssprekendes bloot die keuse van bemarkingskommunikasietaal wat aan hulle gerig word, aanvaar of nie. Hierdie aspek van die studie gaan spesifiek oor die waarskynlike gedrag wat van Afrikaanssprekende verbruikers verwag kan word wanneer dit oor die gebruik van (of gebrek aan) Afrikaanse bemarkingskommunikasie gaan.

In die lig van die voorafgaande driedelige vraag as probleemstelling, kan die navorsingsprobleem as **'n gebrek aan beskikbare literatuur oor en kennis van Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie**, geformuleer word. Op grond van hierdie navorsingsprobleem word 'n primêre navorsingsdoel en verskeie navorsingsdoelwitte, soos bespreek in die volgende afdeling, geformuleer.

1.3 PRIMÊRE EN SEKONDÊRE NAVORSINGSDOELWITTE

1.3.1 Primêre navorsingsdoel

Om stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te bepaal en verder te ondersoek.

Ten einde die primêre navorsingsdoel van die studie aan te spreek, moet die sekondêre navorsingsdoelwitte van die studie eers bereik word. Ses sekondêre navorsingsdoelwitte (SND1 tot SND6) is geïdentifiseer.

1.3.2 Sekondêre navorsingsdoelwitte

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 1*** (SND1):

Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle demografiese eienskappe en hulle houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 2*** (SND2):

Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle Engelse taalvaardigheid en hulle houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 3*** (SND3):

Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle taalgroepidentiteit en hulle houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 4*** (SND4):

Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en die medium van bemarkingskommunikasie te identifiseer.

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 5*** (SND5):

Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en hulle produkbetrokkenheid te identifiseer.

- ***Sekondêre navorsingsdoelwit 6*** (SND6):

Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en die produk se posisie op die goedere-dienstekontinuum te identifiseer.

1.4 NAVORSINGSHIPOTESES

Tabel 1.1 gee 'n uiteensetting van die onderskeie hipoteses, wat op grond van die ses gestelde navorsingsdoelwitte geformuleer is. 'n Totaal van 27 hipoteses word empiries in die studie getoets. Die hipoteses word in Hoofstuk 5 verder toegelig.

Tabel 1.1 Sekondêre navorsingsdoelwitte en toepaslike hipoteses

SEKONDÊRE NAVORSINGSDOELWITTE (SND) EN TOEPASLIKE HIPOTSES	
SND1	<p>Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle demografiese eienskappe en hulle houding, voorkeur en selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.</p> <p><i>H_{1.1a}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers van verskillende ouderdomsgroepe verskil beduidend in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.1b}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers van verskillende ouderdomsgroepe verskil beduidend in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.1c}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers van verskillende ouderdomsgroepe verskil beduidend in terme van hulle selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.2a}: Hoë en lae inkomstegroepe stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.2b}: Hoë en lae inkomstegroepe stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.2c}: Hoë en lae inkomstegroepe stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.3a}: Wit en bruin stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.3b}: Wit en bruin stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.3c}: Wit en bruin stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.4a}: Manlike en vroulike stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.4b}: Manlike en vroulike stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{1.4c}: Manlike en vroulike stedelike Afrikaanssprekende verbruikers verskil beduidend in terme van hulle selfgeldigheid ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p>

SEKONDÊRE NAVORSINGSDOELWITTE (SND) EN TOEPASLIKE HIPOTEESES	
SND2	<p>Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle Engelse taalvaardigheid en hulle houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.</p> <p><i>H_{2a}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n beter Engelse taalvaardigheid verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n swakker Engelse taalvaardigheid in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{2b}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n beter Engelse taalvaardigheid verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n swakker Engelse taalvaardigheid in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{2c}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n beter Engelse taalvaardigheid verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n swakker Engelse taalvaardigheid in terme van hulle selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p>
SND3	<p>Om verskille tussen stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in terme van hulle taalgroepidentiteit en hulle houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te identifiseer.</p> <p><i>H_{3a}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n sterker taalgroepidentiteit verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n laer taalgroepidentiteit in terme van hulle houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{3b}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n sterker taalgroepidentiteit verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n laer taalgroepidentiteit in terme van hulle voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{3c}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n sterker taalgroepidentiteit verskil beduidend van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers met 'n laer taalgroepidentiteit in terme van hulle selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie.</i></p>
SND4	<p>Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en die medium van bemarkingskommunikasie te identifiseer.</p> <p><i>H_{4a}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van die medium van bemarkingskommunikasie.</i></p> <p><i>H_{4b}: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van die medium van bemarkingskommunikasie.</i></p>

SEKONDÊRE NAVORSINGSDOELWITTE (SND) EN TOEPASLIKE HIPOTEESES	
	<p><i>H_{4c}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend in terme van die medium van bemarkingskommunikasie.</p>
SND5	<p>Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en hulle produkbetrokkenheid te identifiseer.</p> <p><i>H_{5a}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van hulle produkbetrokkenheid.</p> <p><i>H_{5b}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van hulle produkbetrokkenheid.</p> <p><i>H_{5c}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van hulle produkbetrokkenheid.</p>
SND6	<p>Om verskille in stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie en die produk se posisie op die goedere-dienstekontinuum te identifiseer.</p> <p><i>H_{6a}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se houding teenoor Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van die produk se posisie op die goedere-dienstekontinuum.</p> <p><i>H_{6b}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se voorkeur vir Afrikaanse bemarkingskommunikasie bo Engelse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van die produk se posisie op die goedere-dienstekontinuum.</p> <p><i>H_{6c}</i>: Stedelike Afrikaanssprekende verbruikers se selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie verskil beduidend ten opsigte van die produk se posisie op die goedere-dienstekontinuum.</p>

Die empiriese navorsing spreek spesifieke aspekte van Afrikaanssprekende verbruikers se houding, voorkeur en selfgelding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie aan. In Hoofstuk 5 word die teoretiese begroning, wat elkeen van die hipoteses ondersteun, verskaf.

1.5 DIE BELANGRIKHEID VAN DIE STUDIE

Hierdie studie het ten doel om die houding, voorkeur en selfgeldig van stedelike Afrikaanssprekende verbruikers en onderskeie demografiese groepe binne die Afrikaanssprekende teikenmark, ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te bepaal en verder te ondersoek. Dit kan moontlik bydra tot die verbreding van kennis aangaande stedelike Afrikaanssprekende verbruikers as teikengroep. Die resultate sal moontlik antwoorde genereer op die vraag of dit die moeite en koste werd is om Afrikaanse bemarkingskommunikasie aan Afrikaanssprekende verbruikers, of segmente daarvan, te rig. In dié verband voer Brand (2004:102) aan dat die insameling van inligting oor Afrikaans nodig is vir taalbeplanning. Dit is belangrik om te verstaan waarom mense Afrikaans gebruik of nie gebruik nie, naamlik: vir watter doel, wanneer, waar, hoe, en ook gebruikers se doelwitte en die funksies wat hulle met die taal wil verrig.

In terme van 'n breër perspektief op Afrikaans as taal, beskou kenners onder meer die ekonomiese bruikbaarheid en nuttigheid van 'n taal as onweglaatbaar noodsaaklik vir 'n taal se oorlewing (Brand, 2004:92; Scholtz 2001:10; Steyn, 1996:12; Webb, 2004a:102). Juis hierdie veronderstelling bevestig die belangrikheid van hierdie ondersoek na Afrikaanssprekendes se houding, voorkeur en selfgeldig ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie om sodoende moontlik aan te dui of die Afrikaanse taal op die terrein van bemarkingskommunikasie, bruikbaarheid en gevolglik finansiële belangrikheid inhou.

1.6 NAVORSINGSONTWERP

Die hoofmomente van die navorsingsontwerp word oorsigtelik in die onderstaande afdeling uitgelig. 'n Diepgaande bespreking van die literatuuroorsig volg in Hoofstuk 2 tot 4, Hoofstuk 5 gee (soos reeds genoem) die teoretiese

begroning van die 27 hipoteses, terwyl die empiriese opname breedvoerig in Hoofstuk 6 uiteengesit word.

Die empiriese opname het voldoen aan die vereistes van kwantitatiewe navorsing. Primêre data is aan die hand van gestruktureerde vraelyste, wat as meetinstrument gedien het, met behulp van rekenaargesteunde telefoononderhoude ingesamel. Die vraelys is op grond van 'n omvattende literatuuroorsig ontwikkel. Die teikenpopulasie was stedelike Afrikaanssprekende verbruikers in Suid-Afrika van 19 jaar en ouer (sien Afdeling 6.3.1 vir die motivering van die ouderdomskriteria). Die steekproefraamwerk vir hierdie studie was 'n telefoonlys bestaande uit 3 000 maatskappywerknemers. Die steekproefraamwerk is volgens bepaalde kriteria, naamlik: werkende mense; in Suid-Afrikaanse stede; met tipiese Afrikaanse vanne, opgestel en by 'n lysmakelaar aangekoop. Die vraelys is vooraf by verbruikers in onder meer die steekproefraamwerk getoets. 'n Verteenwoordigende steekproef van die teikenpopulasie is op 'n nie-ewekansige wyse met behulp van 'n kwotasteekproef verkry. Data is geverifieer om te verseker dat geen data-invoerfoute gemaak is nie. Data-ontleding is met behulp van die Microsoft-program, Statistica[®] gedoen. Verskeie data-ontledingsprosedures, insluitend kruistabulering, frekwensieverspreiding, faktorontleding en enkelveranderlike ontledings is gedoen. Betroubaarheid- en geldigheidstoetsing is ook uitgevoer.

1.7 KONSEPTUELE RAAMWERK

1.7.1 Afhanklike veranderlikes

In die praktyk word die term veranderlike as 'n sinoniem vir konstruk, of die entiteit wat bestudeer word, gebruik (Cooper & Schindler, 2006:40). 'n Konstruk is 'n beeld of abstrakte idee wat spesifiek met die oog op bepaalde navorsing ontwikkel word. Konsepte bestaan uit progressiewe vlakke van abstraksie – dit

verwys na die graad waartoe die konsep iets objektief het om na te verwys of nie (Cooper & Schindler, 2006:37). Konstrukte word opgebou uit die kombinasie van konkrete konsepte, veral wanneer die konstruk abstrak is (Churchill & Iacobucci, 2002:400; Welman & Kruger, 1999:24).

Konstrukte/veranderlikes wat in die verbruikersomgewing ondersoek word, is dikwels psigologiese veranderlikes wat nie direk waarneembaar is nie (Churchill & Iacobucci, 2002:400). Ten einde onwaarneembare konstrukte te meet, moet afleidings van die wyse waarop 'n individu ten opsigte van 'n stimulus reageer, gemaak word. Zikmund (2003:308) verwys hierna as hipotetiese konstrukte. Dit is dus veranderlikes wat nie direk waargeneem kan word nie, maar wat op 'n indirekte wyse, deur byvoorbeeld verbale uitdrukking of openbare gedrag, gemeet word. In hierdie studie word na die veranderlikes houding, voorkeur en selfgelling as hipotetiese konstrukte verwys. Hierdie drie hipotetiese konstrukte tree as afhanklike veranderlikes op, aangesien hierdie veranderlikes in die navorsing gemeet word (Cooper & Schindler, 2006:40).

1.7.1.1 Houding as konstruk

Sosiale psigoloë gebruik die term houding om na mense se evaluering van feitlik enige aspek van die sosiale wêreld te verwys (Baron, Byrne & Branscombe, 2006:125). Zikmund (2003:308) definieer houding as 'n durende disposisie om konstant op 'n gegewe manier ten opsigte van verskeie aspekte in die wêreld te reageer, bestaande uit 'n kognitiewe, affektiewe en gedragskomponent. Vir die studie is 'n bekende en meetbare konsep vir elkeen van die drie komponente gekies. Die kognitiewe komponent is gemeet deur te bepaal tot watter mate Afrikaanssprekende verbruikers dit as 'n reg beskou om Afrikaanssprekende bemarkingskommunikasie te ontvang. Die affektiewe komponent is gemeet deur te bepaal tot watter mate Afrikaanssprekende verbruikers dit waardeer wanneer hulle Afrikaanse bemarkingskommunikasie ontvang. Die gedragskomponent is

gemeet deur te bepaal hoe waarskynlik Afrikaanse bemarkingskommunikasie 'n verbruiker sal beïnvloed om 'n produk: 1) aanvanklik te koop; 2) aan te beveel vir ander; en 3) te bly ondersteun. Houding is geoperasionaliseer as 'n stel van twee vyfpunt Likertskale (10 stellings per skaal), met die responsmoontlikhede "Stem glad nie saam nie" (1) en "Stem volkome saam" (5) as ankerpunte en een elfpunt gedragsintensie-skaal (12 stellings), met die responsmoontlikhede "Glad nie waarskynlik nie" (0) en "Hoogs waarskynlik" (10) as ankerpunte.

1.7.1.2 Voorkeur as konstruk

Voorkeur word deur Holbrook en Schindler (1991:330) as 'n algemene behae/geneentheid of gunstige indruk ten opsigte van objekte beskryf. Voorkeur dui daarop dat een objek bo 'n ander objek verkies word (Griffin, 2003:265; Koekemoer, 2004:85). In hierdie studie is voorkeur gekonseptualiseer deur na verskillende situasies te verwys waar verbruikers 'n keuse tussen Afrikaanse bemarkingskommunikasie en Engelse bemarkingskommunikasie gegee word. Voorkeur is geoperasionaliseer deurdat respondente 10 stellings op 'n vyfpunt Likertskaal, met die responsmoontlikhede "Stem glad nie saam nie" (1) en "Stem volkome saam" (5) as ankerpunte, moes evalueer.

1.7.1.3 Selfgelding as konstruk

Vir die doeleindes van die huidige studie verwys die konstruk selfgelding na die vermoë om vir eie billike regte op te kom en om met selfvertroue 'n versoek ten opsigte hiervan te rig (Shelton, 1977:465; Wilk & Coplan, 1977:460-461). Selfgelding is in die studie gekonseptualiseer deur na verskillende verbruikersituasies te verwys waarin respondente moes aantoon of hulle bereid sou wees om 'n versoek te rig om Afrikaanse bemarkingskommunikasie te ontvang.

Selfgeldig is geoperasionaliseer deurdat respondente 10 stellings op 'n elfpunt gedragsintensieskaal, met die responsmoontlikhede "Glad nie waarskynlik nie" (0) en "Hoogs waarskynlik" (10) as ankerpunte, moes evalueer.

1.7.2 Onafhanklike veranderlikes

Die onderlinge verhouding tussen veranderlikes vorm ook 'n belangrike komponent van hierdie studie. Onafhanklike veranderlikes word deur navorsers gemanipuleer wat dan weer 'n effek op die afhanklike veranderlikes uitoefen (Cooper & Schindler, 2006:40). Die volgende onafhanklike veranderlikes, wat moontlik 'n effek op die afhanklike veranderlikes kon hê, is geïdentifiseer:

1.7.2.1 Demografiese veranderlikes

- **Ouderdom**

Die konsep ouderdom is as drie groepe geoperasionaliseer, naamlik jonger Afrikaanssprekende verbruikers (19-35 jaar), middel ouderdomsgroep Afrikaanssprekende verbruikers (36-55 jaar) en ouer Afrikaanssprekende verbruikers (55+ jaar).

- **Inkomste**

Die konsep inkomste is gespesifiseer as 'n huishouding se maandelikse bestebare inkomste. Die konsep is ooreenkomstig die inkomstegroepe van die *South African Advertising Research Foundation* (SAARF) (2007:55) se *Living Standards Measure* (LSM[®]) geoperasionaliseer.

- **Ras**

Die konsep ras is as vier groepe, naamlik: wit, bruin, swart en Asiër geoperasionaliseer. Ter wille van die somtyds sensitiewe konnotasies aan ras, is die term bevolkingsgroep eerder in die vraelys gebruik. Maar in hierdie studie sélf

is die term ras gebruik, aangesien die term vir lesers van hierdie studie onwaarskynlik sensitief sal wees.

- **Geslag**

Die konsep geslag is as manlik en vroulik geoperasionaliseer.

1.7.2.2 Engelse taalvaardigheid

Die konstruk Engelse taalvaardigheid is uit die konsepte verstaan, lees, praat en skryf van Engels, saamgestel. Engelse taalvaardigheid is geoperasionaliseer deurdat respondente op 'n vyfpunt semantiese differensiaalskaal, met die responsmoontlikhede "Baie swak" en "Uitstekend" as die bipolêre byvoeglike naamwoorde, hulleself ten opsigte van elk van die konsepte moes evalueer.

1.7.2.3 Afrikaanse taalgroepidentiteit

Die konstruk Afrikaanse taalgroepidentiteit verwys na die sterkte waarmee 'n respondent met Afrikaanssprekendes as groep identifiseer. Die konstruk is geoperasionaliseer deur Brown, Condor, Mathews, Wade en Williams (1986:276) se skaal wat die sterkte van identifikasie met 'n verskeidenheid van groepe meet. Hierdie skaal bestaan uit 10 stellings, waarvan vyf bevestigend en vyf ontkenend is. Die stellings is op 'n vyfpunt Likertskaal met die responsmoontlikhede "Stem glad nie saam nie" (1) en "Stem volkome saam" (5) as ankerpunte, gemeet.

1.7.2.4 Bemerkingskommunikasiemedium

Bemerkingskommunikasie word deur Keller (2001:819) beskryf as die middel waarmee maatskappye poog om op 'n direkte of indirekte wyse verbruikers in te lig, te oortuig of te herinner aan die produk wat hulle verkoop. Keller (2001:823)

beskryf bemarkingskommunikasie voorts as die “stem” van ’n handelsmerk en die wyse waarop maatskappye ’n gesprek met verbruikers aangaande hulle produkaanbiedings vestig. Die bemarkingskommunikasieboodskap se oordrag vind deur ’n medium of kanaal plaas (Koekemoer, 2004:46). Vir die doeleindes van hierdie studie is die konstruk bemarkingskommunikasiemedium uit die konsepte kontakpersoneel (bankpersoneellid en restaurantkelner), tasbare kommunikasie (bankbrosjyre, restaurantspyskaart) verpakking (verpakkingsinligting) en reklame (advertensie) saamgestel.

1.7.2.5 Produkbetrokkenheid

Die konstruk produkbetrokkenheid is met behulp van Foote, Cone en Belding se kommunikasiemodel, bekend as die FCB-matriks gekonseptualiseer (Vaughn, 1986:57) (vergelyk ook Ratchford, 1987:24). Volgens die model, wat hoë-lae betrokkenheid en linker-regterbrein spesialisering kombineer, verskil verbruikersreaksie van hoë teenoor lae betrokkenheid produkte en dáárdie produkte wat meer denke (linkerbrein) as gevoelinsligting (regterbrein) vereis (vir ’n bespreking van die model, sien Afdeling 4.3.1). Hierdie model verdeel produkte volgens vier primêre aankoopbesluite. Beide Ratchford (1987:31) en Vaughn (1986:58) maak van surrogaatprodukte (ook genoem plaasvervangende produkte) gebruik om elkeen van die vier primêre aankoopbesluite te verteenwoordig. Die vier aankoopbesluite is:

- **Inligtinggewend** wat hoë betrokkenheid/dink behels – bank dien as surrogaat in hierdie studie;
- **Emosioneel** wat hoë betrokkenheid/gevoel behels – aansitrestaurant dien as surrogaat in hierdie studie;
- **Gewoonte** wat lae betrokkenheid/dink behels – haarsjampoe dien as surrogaat in hierdie studie; en

- **Bevrediging** wat lae betrokkenheid/gevoel behels – sjokolade dien as surrogaat in hierdie studie.

1.7.2.6 *Goedere-dienstekontinuum*

Produkte kan op 'n kontinuum geplaas word met 'n suiwer diens aan die een kant van die kontinuum en 'n suiwer produk aan die teenoorgestelde kant van die kontinuum (Kotler & Keller, 2006:403). In hierdie studie is gebruik gemaak van 'n suiwer diens (bank het as surrogaat gedien), 'n goedere-dienstekruising (aansitrestaurant het as surrogaat gedien) en 'n suiwer produk (haarsjampoe en sjokolade het as surrogaat gedien).

Duidelikheidshalwe word in Tabel 1.2 'n opsommende uiteensetting van die surrogaatprodukte, wat gebruik is vir die onafhanklike veranderlikes: bemarkingskommunikasiemedium (Afdeling 1.7.2.4), produkbetrokkenheid (Afdeling 1.7.2.5) en goedere-dienstekontinuum (Afdeling 1.7.2.6) gegee.

Tabel 1.2 Surrogate vir bemarkingskommunikasiemedium, produkbetrokkenheid en goedere-dienstekontinuum

SURROGAAT	BEMARKINGS-KOMMUNIKASIEMEDIUM		PRODUK-BETROKKENHEID	GOEDERE-DIENSTE-KONTINUUM
Bank	Kontak-personeel	Personeellid	Inligtinggewend: Hoë betrokkenheid/ dink	Suiwer diens
	Tasbare kommunikasie	Brosjure		
	Reklame	Advertensie		
Aansit-restaurant	Kontak-personeel	Kelner	Emosioneel: Hoë betrokkenheid/ gevoel	Goedere-dienstekruising
	Tasbare kommunikasie	Spyskaart		
	Reklame	Advertensie		
Haarsjampoe	Verpakking	Verpakkingsinligting	Gewoonte: Lae betrokkenheid/ dink	Suiwer produk
	Reklame	Advertensie		
Sjokolade	Verpakking	Verpakkingsinligting	Bevrediging: Lae betrokkenheid/ gevoel	Suiwer produk
	Reklame	Advertensie		

In Tabel 1.3 word 'n opsomming van die hipoteses (Afdeling 1.4), afhanklike veranderlikes (Afdeling 1.7.1) en onafhanklike veranderlikes (Afdeling 1.7.2) van hierdie studie verskaf. Die doel van hierdie tabel is om die leesbaarheid van die studie te vergemaklik, aangesien die leser hier, in een oogopslag, die verhouding tussen die hipoteses, afhanklike en onafhanklike veranderlikes kan sien.

Tabel 1.3 Hipoteses, afhanklike en onafhanklike veranderlikes

		AFHANKLIKE VERANDERLIKES		
		Houding	Voorkeur	Selfgeldig
ONAFHANKLIKE VERANDERLIKES	Ouderdom	H _{1.1a}	H _{1.1b}	H _{1.1c}
	Inkomste	H _{1.2a}	H _{1.2b}	H _{1.2c}
	Ras	H _{1.3a}	H _{1.3b}	H _{1.3c}
	Geslag	H _{1.4a}	H _{1.4b}	H _{1.4c}
	Engelse taalvaardigheid	H _{2a}	H _{2b}	H _{2c}
	Taalgroepidentiteit	H _{3a}	H _{3b}	H _{3c}
	Bemarkings-kommunikasiemedium	H _{4a}	H _{4b}	H _{4c}
	Produkbetrokkenheid	H _{5a}	H _{5b}	H _{5c}
	Goedere-dienstekontinuum	H _{6a}	H _{6b}	H _{6c}

1.8 DEFINISIE VAN TERME

Naas die veranderlikes of konstrunkte wat in die Afdeling 1.7 bespreek is, word die volgende terme wat in die studie gebruik word, ter wille van duidelikheid omskryf.

1.8.1 Stedelik

Die opname is onder respondente woonagtig in die metropole van Johannesburg, Durban, Kaapstad, Oos-Londen, Bloemfontein, Pretoria en Port Elizabeth gedoen. Daarom word respondente as onder meer stedelik beskryf.

1.8.2 Afrikaanssprekende

Dit is belangrik om daarop te let dat vir doeleindes van hierdie studie 'n Afrikaanssprekende as enige persoon wat Afrikaans as voertaal gebruik en hom/haarself as Afrikaanssprekend beskou, gedefinieer word. In Hoofstuk 2 word die term omvattend bespreek. Naas Afrikaanssprekende, gebruik Brand (2004:95) die term "Afrikaansgebruikers" om te verwys na diegene wat Afrikaans gebruik, al is dit nie hulle moedertaal nie. In die studie word volstaan met Afrikaanssprekende(s).

1.8.3 Moedertaal

Moedertaal is, volgens die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns (2006:5), die taal wat eerste aangeleer word, gewoonlik hoofsaaklik deur die toedoen van die moeder, of taal wat die meeste in die huis gebruik word, waarmee iemand die beste kan identifiseer of wat iemand die beste ken.

1.8.4 Verbruiker

'n Verbruiker word as 'n persoon wat 'n behoefte of begeerte identifiseer, 'n aankoop maak en daarna die produk benut, omskryf (Solomon, 2002:5). Dit kan egter, volgens die outeur wees dat die aankoper en gebruiker van die produk nie dieselfde persoon is nie of dat die verbruiker 'n groep of organisasie is. Tradisioneel word die term verbruiker (*consumer*) gebruik om na persone te

verwys wat deel van 'n huishouding is, terwyl die ooreenstemmende term vir die besigheidsmark 'n klant (*customer*) is (Cant, Brink & Brijball, 2002:3). 'n Persoon wat in 'n bank of restaurant bedien word, sal dus as 'n klant van die bank of restaurant beskou word, terwyl die aankoper van haarsjampoe en sjokolade weer as 'n verbruiker van die produk beskou kan word (Cant *et al.*, 2002:3). Ten einde die uiteenlopende gebruik van terme te oorkom, word die term verbruiker inklusief in hierdie studie gebruik.

1.8.5 Produk

Die term produk verwys in die studie inklusief na goedere en dienste. Waar slegs goedere of dienste ter sprake is, word laasgenoemde twee terme onderskeidelik gebruik. Die term suiwer produk verwys na suiwer, tasbare goedere.

1.8.6 Bank

Hierdie term verwys na die konsep van 'n finansiële instelling waardeur verbruikers hulle persoonlike finansies kan bestuur. Die konsep vorm deel van die konstruk produkbetrokkenheid en dien as surrogaat vir die **inligtinggewende kwadrant** (hoë betrokkenheid/dink) van die FCB-matriks. Die konsep vorm ook deel van die konstruk goedere-dienstekontinuum en tree as surrogaat vir 'n suiwer diens op.

1.8.7 Aansitrestaurant

Die term verwys na die konsep van 'n eetplek waar verbruikers deur 'n kelner bedien word. Die konsep vorm deel van die konstruk produkbetrokkenheid en dien as surrogaat vir die **emosionele kwadrant** (hoë betrokkenheid/gevoel) van die FCB-matriks. Die konsep vorm ook deel van die konstruk goedere-dienstekontinuum en tree as surrogaat vir 'n goedere-dienstekruising op.

1.8.8 Haarsjampoe

Die term verwys na 'n persoonlike higiëne produk wat deur verbruikers aangewend word om hare te was. Die konsep vorm deel van die konstruk produkbetrokkenheid en dien as surrogaat vir die **gewoontekwadrant** (lae betrokkenheid/dink) van die FCB-matriks. Die konsep vorm ook deel van die konstruk goedere-dienstekontinuum en tree as surrogaat vir 'n suiwer produk op.

1.8.9 Sjokolade

Hierdie term verwys na enige verpakte sjokoladeproduk. Die konsep vorm deel van die konstruk produkbetrokkenheid en dien as surrogaat vir die **bevredigingkwadrant** (lae betrokkenheid/gevoel) van die FCB-matriks. Die konsep vorm ook deel van die konstruk goedere-dienstekontinuum en tree as surrogaat vir 'n suiwer produk op.

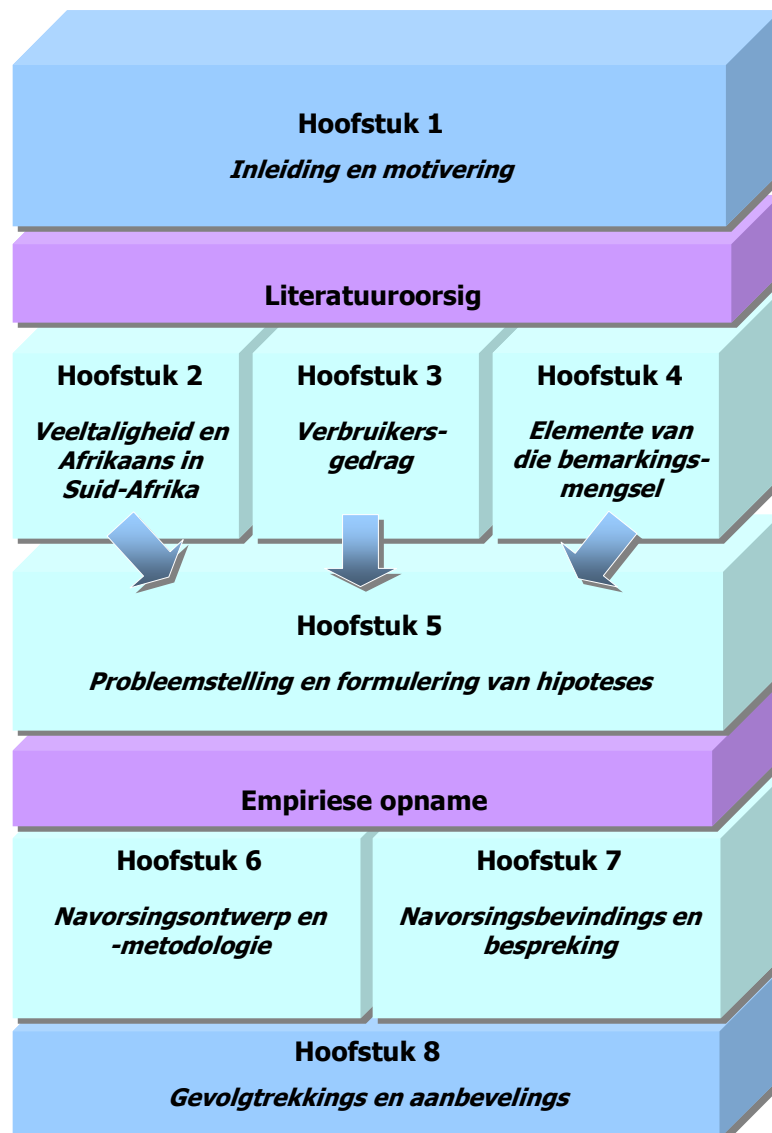
1.9 OMVANG EN AFBAKENING VAN DIE STUDIE

Die navorsing het ten doel om stedelike verbruikers, wat hulleself as Afrikaanssprekend beskou, se houding, voorkeur en selfgeding ten opsigte van Afrikaanse bemarkingskommunikasie te ondersoek. Die studie word nie onder verbruikers van 'n bepaalde kultuur- of rasgroep ondersoek nie, maar wel onder verbruikers van 'n taalgroep, ongeag of die lede van hierdie taalgroep hulleself tot dieselfde kultuur- of rasgroep beskou al dan nie. Die studie word tot stedelike Afrikaanssprekende verbruikers van 19 jaar en ouer in sewe metropoolgebiede van Suid-Afrika beperk en sluit dus plattelandse Afrikaanssprekende verbruikers uit. In die lig hiervan kan die resultate nie na alle Afrikaanssprekende verbruikers veralgemeen word nie. Die hoeveelheid bemarkingskommunikasie-elemente is te groot om almal by die studie in te sluit. Daarom is sekere elemente geselekteer en ander (byvoorbeeld borgskappe en digitale of nuwe media) uitgesluit.

1.10 UITEENSETTING VAN DIE HOOFSTUKKE

Die studie word in 8 hoofstukke, insluitend hierdie een, beskryf. In hierdie hoofstuk is 'n kort oorsig oor die literatuur en die navorsingsprobleem verskaf; die navorsingsdoelwitte en hipoteses is gestel; die navorsingsontwerp is kortliks beskryf, die vernaamste konstrunkte en konsepte is verduidelik en gedefinieer en 'n afbakening van die studie is gegee. 'n Visuele voorstelling van die uiteensetting van die hoofstukke word in Figuur 1.1 gegee.

Figuur 1.1 Uiteensetting van die hoofstukke

Hoofstuk 2: Veeltaligheid en Afrikaans in Suid-Afrika

Hoofstuk 2 is die eerste hoofstuk van die literatuuroorsig. In hierdie hoofstuk word kortliks aandag aan die belangrikheid van taal gegee. Inligting oor die oorsprong van tale in Suid-Afrika, met klem op die geskiedenis van Afrikaans, word verskaf. Die grondwet en veeltaligheid, na die demokratisering van Suid-Afrika in 1994, word belig. Die sprekers van Afrikaans word in oënskou geneem en ook die debat wat die afgelope twee of meer dekades rondom die taal en sy sprekers ontstaan het. Ter afsluiting van die hoofstuk word na nuwe energie, wat rondom Afrikaans posgevat het, verwys.

Hoofstuk 3: Verbruikersgedrag

Hoofstuk 3 behels literatuur wat met die gedrag van verbruikers verband hou. Klem word op eienskappe wat verbruikers se gedrag beïnvloed geplaas, naamlik kulturele, sosiale, persoonlike en psigologiese faktore. Die afhanklike veranderlikes wat in hierdie studie gebruik word, naamlik: houding, voorkeur en selfgelling word bespreek en ook drie van die onafhanklike veranderlikes, naamlik: demografiese eienskappe; Engelse taalvaardigheid en taalgroepidentiteit. Die hoofstuk word met die belangrikheid van marksegmentering en 'n bespreking van die verbruikersbesluitnemingsproses afgesluit.

Hoofstuk 4: Elemente van die bemarkingsmengsel

Hierdie hoofstuk word grootliks aan twee elemente (oftewel twee "P's") van die bemarkingsmengsel, naamlik produkte en bemarkingskommunikasie, gewy. Die elemente word aan die hand van 'n bemarkingsraamwerk belig. Ten opsigte van produkte word aan produkbetrokkenheid en die goedere-dienstekontinuum aandag geskenk. Wat bemarkingskommunikasie betref, word onder meer na die doel, proses en elemente daarvan gekyk. Ondersoek word na effektiewe en geïntegreerde bemarkingskommunikasie; akkommodasie in bemarkingskommunikasie; en moedertaalbemarkingskommunikasie ingestel. Aan die hand

van literatuur, grootliks afkomstig uit die Verenigde State van Amerika (VSA), word na Afrikaanse bemarkingskommunikasie, met spesifieke verwysing na die reklame- en media-industrie, ondersoek ingestel. Die bemarkingskommunikasie-mediums wat vir hierdie studie relevant is, word aan die einde van Hoofstuk 4 uiteengesit.

Hoofstuk 5: Probleemstelling en formulering van hipoteses

In Hoofstuk 5 word daar, gebaseer op die literatuuroorsig in Hoofstuk 2 tot 4, teoretiese begronding vir die 27 hipoteses van die studie verskaf.

Hoofstuk 6: Navorsingsontwerp en -metodologie

In hierdie hoofstuk word die navorsingsontwerp en metodologie wat gevolg is, uiteengesit. Hier word die steekproef, steekproefraamwerk en ook die samestelling van die meetinstrument bespreek. Die hoofstuk word afgesluit met 'n kort bespreking van die statistiese tegnieke wat in die data-ontleding gebruik is.

Hoofstuk 7: Navorsingsbevindings en bespreking

In Hoofstuk 7 word die navorsingsbevindings van die empiriese navorsing uiteengesit. Die bevindings sluit die algemene en spesifieke resultate en ook hipotesetoetsing in. Die resultate word op so 'n wyse aangebied, geïnterpreteer en bespreek dat toepaslike gevolgtrekkings gemaak kan word.

Hoofstuk 8: Gevolgtrekkings en aanbevelings

In die slothoofstuk word 'n opsomming van die vernaamste resultate weergegee en word gevolgtrekkings gemaak. Die hoofstuk word afgesluit deur beperkings in die studie uit te wys en voorstelle vir toekomstige navorsing aan die hand te doen.

HOOFSTUK 2

Veeltaligheid en Afrikaans in Suid-Afrika

2.1 INLEIDING

In hierdie hoofstuk word kortliks aangetoon waarom die taal (of tale) van 'n land belangrik is. Daar word ook oorsigtelik na die oorsprong en verdeling van die tale in Suid-Afrika gekyk en hoe die taalbedeling sedert die ontstaan van die land daaruit gesien het. Die fokus verskuif dan na die veeltalige bedeling in Suid-Afrika ná 1994 en hoe dit die onderskeie taalgroepe, veral Afrikaans, raak. Ten slotte word die Afrikaanse taal van nader bekyk – wie die sprekers daarvan is en wat die debat behels wat rondom die taal ontstaan het.

Die inwoners van Suid-Afrika het sedert die land se demokratisering in die begin van die 1990's 'n tydperk van intensiewe verandering op onder meer politieke, ekonomiese en veral sosiale gebied ondergaan. Die sosiale verandering het noodwendig ook 'n invloed op die tale wat in die land gebruik word (Van Rensburg, 1992:183). In Suid-Afrika is gesprekvoering oor taal algemeen in die lig van die rol wat taal in die geskiedenis van die land gespeel het en die werklikheid van 11 amptelike tale.

2.2 BELANGRIKHEID VAN TAAL

Taal is, volgens Webb (1998:50), 'n simbool van die mens se sosiokulturele identiteit en daarom bied dit aan mense 'n hawe. Die veronderstelling word ook gemaak dat taal essensieel tot lewe is (Lubbe & Truter, 2005:31) en dat taal 'n emosionele kwessie is (Kotzé, 2006a:6). Behalwe dat taal as kommunikasie-instrument in die menslike gemeenskap dien, is taal ook 'n simbool van 'n gemeenskap se mees besondere prestasies: onder meer sy kennis, wysheid,

wetenskap en kuns (Senekal, 1998:90; Van Rensburg, Malherbe & Landman, 2001a:8).

Taal is belangrik omdat dit 'n fundamentele reg is waardeur 'n landsburger sy individuele vryheid en menswaardigheid gestalte gee en uitleef. Enigiemand wat 'n ander se moedertaal verkleineer, ignoreer of misken, tas daardie persoon se menswaardigheid, dit wil sê 'n fundamentele mensereg, aan (Kotzé, 2006a:6; Pienaar in Van Rensburg *et al.*, 2001a:9). Die erkenning van taalregte (spesifiek ook dié van minderheidsgroepe) is nie 'n voorreg wat na goedgesdunke en welwillendheid van 'n regering toegeken word nie, dit is inderwaarheid 'n basiese mensereg – 'n standpunt wat volgens Kotzé (2006a:6) en Lubbe en Truter (2005:38) vandag wyd aanvaar en gepropageer word.

Kotzé (2006a:6) voer aan dat dit nie primêr net om die voortbestaan van 'n taal gaan nie, maar oor die lewenskwaliteit van sodanige voortbestaan. Volgens die outeur word die lewenskragtigheid van tale deur sowel kulturele as funksionele faktore bepaal. Die bevordering van kultuur en die ontwikkeling van funksies behoort hand aan hand te gaan, aangesien die uitskakeling van enige een van hierdie twee tot 'n gebrekkige bestaan aanleiding sal gee (Kotzé, 2006a:6). Hierdie funksies (sien ook Afdeling 2.8.3) sluit volgens Scholtz (2001:10) en Steyn (1980:15-18) in dat 'n taal tuis gepraat moet word; dat die taal letterkundige, wetenskaplike en akademiese funksies moet hê; dat die taal ekonomiese waarde moet hê; en dat kommunikasie met die regering in die taal moontlik is.

Aangesien taal oor die moontlikheid van beïnvloeding beskik, het dit die potensiaal om in 'n magskonteks betrek te word – deur taal kan 'n mens iemand anders bemagtig of ontmagtig, of self bemagtig of ontmagtig word (Van Rensburg *et al.*, 2001a:8). Taal kan ook 'n hekwagter of diskrimineerder wees

wat óf deelname moontlik maak óf 'n versperring tot toegang na geleenthede wees (Webb, 2002:14).

2.3 AMPTELIKE TALE VAN SUID-AFRIKA

Suid-Afrika huisves 'n groot hoeveelheid tale, waarvan 11 op nasionale vlak as amptelike tale erken word. Die 11 tale is: Afrikaans, Engels, Ndebele, Xhosa, Zulu, Pedi, Sotho, Tswana, Swazi, Venda en Tsonga. Die tale oorvleuel op demografiese en geografiese gebied, hoewel daar fokusareas bestaan (Webb, 2002:66).

In Tabel 2.1 word die bevolking van Suid-Afrika volgens huistaal en rasgroepe uiteengesit; in Tabel 2.2 word die huistaal per provinsie as 'n persentasie weergegee om die fokusareas aan te dui; en in Tabel 2.3 word die aantal huistaalprekers per provinsie aangedui. Die tabelle is gebaseer op die sensusgegevens van 2001, soos gerapporteer in 2004 (*Statistics South Africa*, 2004). Hierdie was die jongste beskikbare gegewens tydens die studie.

Tabel 2.1 Huistaal volgens rasgroep: 2001

HUISTAAL	RASGROEP				TOTAAL
	SWART	BRUIN	ASIËRS	WIT	
Afrikaans	253 282	3 173 972	19 266	2 536 906	5 983 426
Engels	183 631	756 067	1 045 845	1 687 661	3 673 203
Ndebele	703 906	1 882	3 522	2 511	711 821
Xhosa	7 888 999	12 172	703	5 279	7 907 153
Zulu	10 659 309	11 397	2 406	4 193	10 677 305
Pedi	4 204 358	2 706	289	1 627	4 208 980
Sotho	3 544 304	8 566	250	2 065	3 555 186
Tswana	3 657 796	16 532	373	2 315	3 677 016
Swazi	1 191 015	2 360	255	801	1 194 430
Venda	1 020 133	852	114	658	1 021 757
Tsonga	1 989 062	1 595	142	1 409	1 992 207
Ander	120 369	6 406	42 302	48 216	217 293
Totaal	35 416 166	3 994 505	1 115 467	4 293 640	44 819 778

Bron: *Statistics South Africa* (2004:11)

Uit Tabel 2.1 is dit duidelik dat Afrikaans, naas Zulu en Xhosa, die derde grootste huistaal in die land is met sprekers uit al vier die rasgroepe waarna die sensusgewens verwys.

Tabel 2.2 Huistaal per provinsie as persentasie: 2001

HUISTAAL	PROVINSIE									
	O-K	VS	GT	KZN	LP	ML	N-K	NW	W-K	S-A
Afrikaans	9,3	11,9	14,4	1,5	2,3	6,2	68,0	7,5	55,3	13,3
Engels	3,6	1,2	12,5	13,6	0,5	1,7	2,5	1,2	19,3	8,2
Ndebele	0,1	0,4	1,9	0,2	1,5	12,1	0,1	1,3	0,0	1,6
Xhosa	83,4	9,1	7,6	2,3	0,3	1,5	6,2	5,8	23,7	17,6
Zulu	0,8	5,1	21,5	80,9	0,7	26,4	0,3	2,5	0,2	23,8
Pedi	0,0	0,3	10,7	0,1	52,1	10,8	0,1	4,2	0,0	9,4
Sotho	2,4	64,4	13,1	0,7	1,3	3,7	1,1	5,7	0,7	7,9
Tswana	0,0	6,8	8,4	0,1	1,6	2,7	20,8	65,4	0,1	8,2
Swazi	0,1	0,3	1,4	0,1	1,1	30,8	0,1	0,6	0,0	2,7
Venda	0,0	0,1	1,7	0,0	15,9	0,2	0,0	0,5	0,0	2,3
Tsonga	0,0	0,3	5,7	0,0	22,4	3,8	0,0	4,7	0,0	4,4
Ander	0,2	0,2	1,0	0,4	0,3	0,3	0,7	0,6	0,4	0,5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Prinsloo (2004:5)

SLEUTEL VIR PROVINSIENAME			
O-K	Oos-Kaap	ML	Mpumalanga
VS	Vrystaat	N-K	Noord-Kaap
GT	Gauteng	NW	Noordwes
KZN	KwaZulu-Natal	W-K	Wes-Kaap
LP	Limpopo	S-A	Suid-Afrika

Uit Tabel 2.2 kan afgelei word dat Afrikaans as huistaal 'n noemenswaardige en soms sterk teenwoordigheid in al nege provinsies van Suid-Afrika het.

Tabel 2.3 Aantal huistaalsprekers per provinsie: 2001

HUISTAAL	PROVINSIE				
	OOS-KAAP	VRYSTAAT	GAUTENG	KWAZULU-NATAL	LIMPOPO
Afrikaans	600 057	323 082	1 269 176	140 833	122 531
Engels	232 952	31 246	1 105 192	1 285 011	28 939
Ndebele	4 134	10 000	171 018	18 570	78 617
Xhosa	5 369 672	246 192	671 045	219 826	14 225
Zulu	51 434	138 091	1 902 025	7 624 284	34 358
Pedi	2 966	7 007	945 656	10 844	2 750 175
Sotho	152 340	1 742 939	1 159 589	66 925	69 370
Tswana	1 944	185 389	741 219	5 195	83 130
Swazi	5 201	7 451	122 560	12 792	57 703
Venda	766	1 433	154 183	1 215	839 704
Tsonga	816	8 960	505 380	3 289	1 180 611
Ander	14 482	4 985	90 134	37 232	14 278
Totaal	6 436 763	2 706 775	8 837 178	9 426 017	5 273 642

Tabel 2.3 Aantal huistaalsprekers per provinsie: 2001 (vervolg)

HUISTAAL	PROVINSIE				SUID-AFRIKA
	MPUMALANGA	NOORD-KAAP	NOORDWES	WES-KAAP	
Afrikaans	192 129	559 189	257 681	2 500 748	5 983 426
Engels	51 833	20 662	42 709	874 660	3 673 203
Ndebele	377 688	581	48 997	2 216	711 821
Xhosa	46 553	51 228	214 461	1 073 951	7 907 153
Zulu	822 934	2 724	92 288	9 166	10 677 305
Pedi	336 451	762	153 220	1 898	4 208 980
Sotho	114 169	9 101	209 315	31 438	3 555 186
Tswana	84 911	171 340	2 398 366	5 522	3 677 016
Swazi	963 188	591	23 206	1 738	1 194 430
Venda	5 935	358	16 880	1 284	1 021 757
Tsonga	117 921	397	172 768	2 065	1 992 207
Ander	9 277	5 794	21 460	19 650	217 293
Totaal	3 122 990	822 727	3 669 349	4 524 335	44 819 778

Bron: Prinsloo (2004:5)

Tabel 2.3 toon die presiese getal Afrikaanshuistaliges per provinsie, naas die gebruikers van ander tale. Uit die tabel is dit duidelik dat Gauteng en Wes-Kaap die provinsies met die grootste hoeveelheid Afrikaanssprekende persone in Suid-Afrika is.

2.4 OORSPRONG VAN TALE IN SUID-AFRIKA

2.4.1 Khoisantale

Webb (2002:71) voer aan dat die eerste inwoners van die Suider-Afrikaanse subkontinent sprekers van die Khoi en San tale was. Vandag word die tale grootliks in Suid-Afrika se buurlande Namibië en Botswana gebruik, terwyl dit in Suid-Afrika teen 1994 feitlik uitgesterf het (Smith, 2007).

2.4.2 Afrikatale

Die Afrikatale het teen 800 na Christus in suidelike Afrika gearriveer as deel van die Afrikataalsprekende mense se migrasie vanaf Sentraal-Afrika. Die Afrikatale is 'n subgroep van die Niger-Kongo taalfamilie. In suidelike Afrika is ongeveer 35 Afrikatale wat 'n suid-westelike groep en suid-oostelike groep vorm. Die Afrikatale van Suid-Afrika is deel van laasgenoemde groep (Webb, 2002:72). In Suid-Afrika is die Afrikatale verdeel in vier hoofgroepe, naamlik: Nguni (Ndebele, Swazi, Zulu en Xhosa); Sotho-Tswana (Pedi, Suid-Sotho en Tswana), Tsonga en Venda (Webb, 2002:73).

2.4.3 Engels

Die teenwoordigheid van Engels in Suid-Afrika kom sedert die einde van die 16de eeu voor toe Britse skepe op hulle pad na die Verre Ooste by die Suid-Afrikaanse kus gestop en met veral die Khoi-mense handel gedryf het (Webb, 2002:75). In 1795 het die Britte die beheer oor die Kaap by die Nederlanders afgeneem, in 1803 het hulle die beheer aan die Nederlanders teruggee, maar in 1806 finaal die beheer teruggeneem (Giliomee & Mbenga, 2007:85). Met die vestiging van die Britse Setlaars aan die Oos-Kaapse kus in 1820 en in die 1840's en 1850's in die huidige KwaZulu-Natal, het die Britte die openbare en ekonomiese terrein

oorheers en daarin geslaag om hulle regering- en regstelsel en openbare waardes en norme in plek te stel (Webb, 2002:75). Volgens die outeur het Suid-Afrikaanse Engels oor die afgelope eeue merkwaardig goed daarin geslaag om sy linguistieke band met Britse Engels te behou.

2.4.4 Afrikaans

Die geskiedenis van Afrikaans is onlosmaaklik deel van die geskiedenis van Suid-Afrika en die Afrikaner. Die Afrikaanse taal het van die 17de eeu af aan die Kaap uit Nederlands ontwikkel en het voor die tyd nie op Europese bodem as taal bestaan nie (Ponelis, 1989:38). Die taal wat deur die Nederlanders gepraat is, het volgens Webb (2002:74) dramatiese veranderinge en aanpassings ondergaan deur die gebruik daarvan in verskillende plaaslike gemeenskappe, veral die van die Khoi; slawe van Wes-Afrika, Oos-Afrika en die Verre-Ooste; en ook die Franse en Duitse immigrante wat in die laat 17de eeu na die Kaap gekom het (vergelyk ook Giliomee & Mbenga, 2007:71; Roberge, 1995:68).

Webb (2002:74) dui aan dat Afrikaans teen die middel van die negentiende eeu die *lingua franca* van die laer klas gekleurde en wit persone in die Kaapkolonie was (die huidige Wes-Kaap, Oos-Kaap en Noord-Kaap). Terwyl Nederlands en Engels die taal van die sosiale elite was en gebruik is vir hoër taalfunksies, byvoorbeeld kommunikasie met die regering (verwys na Afdeling 2.2 en Afdeling 2.8.3 vir nog voorbeelde van hoër taalfunksies).

Vanaf 1870 het 'n eerste en 'n tweede taalbeweging rondom Afrikaans gelei tot die erkenning van Afrikaans in 1925 as ampstaal – naas Nederlands en Engels (Carstens, 2001:10-11).

Behalwe kleiner groeperings, bestaan Afrikaans uit twee groepe moedertaalsprekers van ongeveer twee tot drie miljoen sprekers elk: die

grootliks bruin sprekers wat herkenbaar Kaapse Afrikaans praat (maar ook Standaardafrikaans kan praat), en die grootliks wit sprekers wat herkenbaar byna Standaardafrikaans praat (Van Rensburg, 1992:185). Verskeie faktore is vir die verdeling verantwoordelik, waarvan die belangrikste waarskynlik die politieke bestel van die afgelope paar dekades en langer is waardeur Afrikaanssprekendes in verskillende bevolkingsgroepe (meesal bruin en wit), sonder veel kennis van mekaar, verdeel is (Van Rensburg, 1992:185,192). Hierdie verdeling van Afrikaanssprekendes word meer volledig in Afdeling 2.7 bespreek.

2.5 OORSIG VAN DIE TAALBEDELING IN SUID-AFRIKA

In die politieke bedelings voor 1994 was daar drie tale wat, op verskillende tye, amptelike status in Suid-Afrika geniet het, naamlik: Nederlands, Engels en Afrikaans.

Vanaf 1652 tot 1806 is Nederlands die amptelike taal ná die vestiging van die nuwe kolonie aan die Kaap deur die *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (Carstens, 2004:2).

Vanaf 1806 tot 1925 is Engels die amptelike landstaal ná die herbesetting van die Kaap in 1806 deur Brittanje en mettertyd ook weer Nederlands. In hierdie tydperk was Afrikaans nog besig om as taal gevestig te word (Carstens, 2004:2).

Tussen 1925 en 1948 was die staatsadministrasie, die Weermag en die radiodiens hoofsaaklik Engels, met Afrikaans wel as amptelike taal (vanaf 1925) en as 'n skooltaal, maar sonder enige werklike mag. In hierdie tydperk het die Afrikatale in Suid-Afrika geen openbare rol gehad nie (Webb, 2001:171).

Ná die politieke bewindsoorname in 1948 deur wit Afrikaanssprekende kiesers het Afrikaans spoedig die dominante taal in die openbare lewe (staatsdiens,

Weermag, media, Kerk en onderwys) geword (Webb, 2001:171). Engels, as amptelike taal, het wel 'n groot rol in die openbare lewe bly speel, maar die politiek is grootliks in Afrikaans bedryf. Engels was in 'n groot mate ondergeskik aan Afrikaans (Carstens, 2004:2). Sedert 1961 is die Afrikatale in Suid-Afrika formeel in gereguleerde nasionale state en selfregerende gebiede erken (Lubbe & Truter, 2005:37; Webb, 2001:171).

In 1994 kom wit oorheersing in Suid-Afrika tot 'n einde met die vestiging van 'n demokratiese regering onder beheer van swart mense; hiermee saam word 11 amptelike tale (sien Afdeling 2.3) op nasionale vlak aanvaar (Webb, 2002:77). Die kwessie van amptelike tale in Suid-Afrika was tydens die oorgang tot 'n volle demokratiese regeringsvorm (net soos met Uniewording in 1910) 'n kontroversiële aangeleentheid wat byna die onderhandelingsproses gekelder het (Lubbe, 2001:81; Lubbe & Truter, 2005:38). In dié verband meld Du Plessis (2000b:103) dat die elftaalbeleid nie die nuwe swart regering, onder leiding van die *African National Congress* (ANC), se voorkeur was nie, maar dat dit bloot 'n kompromie tussen die ANC-regering se verskuilde voorkeur vir Engels en die Afrikaanssprekende gemeenskap se openlike aandrang op Afrikaans was.

2.6 DIE GRONDWET EN VEELTALIGHEID NA 1994

Die taallandskap het na 1994 drasties verander met Afrikaans en Engels wat sedertdien hulle amptelike status met nege ander tale moes deel (Carstens, 2004:16). Status- en selfs getalsgewys was dit 'n terugslag vir veral Afrikaans, maar aan die ander kant weer 'n mosie van vertroue in die vermoë van die voorheen gemarginaliseerde tale (oftewel Afrikatale) om 'n eie status te ontwikkel (Carstens, 2004:5).

Webb (2001:169-170) voer aan dat die begrip “linguistiese pluraliteit” of veeltaligheid, hierdeur gevestig is. Dit veronderstel ’n kultuur van meertaligheid wat onder meer die volgende inhou:

- ’n sterk sin vir verdraagsaamheid teenoor ander se tale;
- ’n sterk sin vir respek vir ander se eiesoortigheid; en
- die aanvaarding van taaldiversiteit as ’n konstruktiewe hulpbron.

Webb (2001:170) stel dit soos volg: “Ideaal gesien, behoort die 11 amptelike tale van Suid-Afrika in ‘volkome ewewig’ te bestaan, dit wil sê hulle moet werklik gelykwaardig wees, Suid-Afrikaanse burgers moet mekaar se tale ken en geen huiwering ondervind om van een oor te slaan na ’n ander in ’n gees van respek en erkenning nie, en die konflikpotensiaal wat daar dikwels in taalgemengde gemeenskappe voorkom, moet afwesig wees.” Carstens (2004:5) meen egter dat hierdie “uiters lofwaardige ideaal” nog baie ver van verwesenliking in die dag-vir-dag-praktyk van Suid-Afrika is.

Artikel Ses van die Grondwet van Suid-Afrika het nie net vir 11 amptelike tale voorsiening gemaak nie, dit bepaal ook dat dit die plig van die Regering is om die status van veral die “inheemse tale” te verhoog en hulle gebruik te bevorder; dat alle tale gelykheid van aansien moet geniet en billik behandel moet word; en dat ’n Pan-Suid-Afrikaanse Taalraad (Pansat) tot stand moet kom, wat toesien dat die riglyne en voorskrifte van die Grondwet eerbiedig en veeltaligheid bevorder word (Carstens, 2004:10; Van Rensburg *et al.*, 2001a:16). ’n Verdere oogmerk van Pansat is om alle inheemse taalgroepe van hulle taalregte bewus te maak, ’n uitgangspunt wat volgens Lubbe en Truter (2005:29) impliseer dat taalgebruikers die reg het om ’n taal van hulle keuse te gebruik waar en wanneer hulle dit goedvind.

Pansat het egter met stampe en stote tot stand gekom en ontwikkel. Volgens Van Rensburg *et al.* (2001a:16) het dit private, halfstaatlike en openbare

liggame, onder meer die Regeringsdepartemente, nie lank geneem om Pansat as 'n tandlose waghond te beskou en te behandel nie.

Carstens (2004:11) is van mening dat die rede vir die skynbare gebrek aan effektiwiteit van die Pansat-strukture tweeledig is, naamlik:

- gebrekkige finansiële steun van sowel die Nasionale as Provinsiale Regerings; en
- 'n gebrek aan politieke wil om aan taal die staanplek te gee wat dit in die Suid-Afrikaanse samelewing behoort te kry. Volgens die outeur is "taal lastig vir die Regering en nie vir politici 'n dringende saak nie".

Hoewel veeltaligheid dus die hart van die Grondwet se taalbedoeling is, het dit na die inwerkingstelling van die Grondwet geblyk dat veeltaligheid nie in die praktyk in Suid-Afrika slaag nie. Trouens, 'n groeiende eentaligheid (na Engels) is in die geleedere van die politieke, sake en onderwys-elite bespeur (Van Rensburg *et al.*, 2001a:23) (vergelyk soortgelyke menings deur De Kadt, 1996:188; Lubbe & Truter, 2005:29; Webb, 2002:83). 'n Omvattende studie is gedoen oor die taalverskuiwings sedert 1994. Die studie is onderneem deur 'n gespreksgroep, bekend as die Vrydaggroep, wat saamgestel is uit individue met belangstelling in taal van oor die hele Afrikaanstalige gemeenskap (Van Rensburg, Malherbe & Landman, 2001b). Die slotsom waartoe die studie gekom het, is: "Dit bevestig die getuienis wat prakties op elke terrein wat in die hierdie projek ondersoek is, gelewer is:

- die disproporsionele deel van die koek waaroor Engels beskik;
- die sistematiese afskaling van Afrikaans; en
- die onsekerheid waarin die Afrikatale hulle bevind, onder meer vanweë die geloof van soveel van hulle gebruikers dat hul tale nie oor die vermoë beskik om die hoogste funksievlakke te behartig nie."

In al drie die opsigte gaan dit egter om een en dieselfde oorsaak: dat daar veral van Regeringskant nie erns gemaak is en word met die Grondwet se riglyne in verband met taal nie (vergelyk ook Scholtz, 2007b:15). In aansluiting hierby meld Lubbe en Truter (2005:38) dat die erkenning van taalregte as basiese mensereg nie veel beteken as dit nie deur wetgewing van 'n betrokke land gewaarborg word nie. Die outeurs verwys in dié verband na onder meer België en Kanada waar die aangeleentheid met daadwerklike erns deur hulle Regerings aangespreek word (vergelyk ook Scholtz, 2008:16).

Vervolgens word elkeen van die bogenoemde drie aspekte, naamlik; die bevoorregting van Engels, die ontmagtiging van Afrikaans, en die verwaarlosing van die Afrikatale kortliks in oënskou geneem.

2.6.1 Bevoorregting van Engels

Die genoemde verslag aangaande die taalverskuiwing sedert 1994 deur die Vrydaggroep is uitgesproke oor die bevoorregting van Engels wat "onmisverstaanbaar oor die Regering se hantering van die land se taalboedel geskryf [is]" (Van Rensburg *et al.*, 2001b:65) (vergelyk ook Kotzé, 2006a:6; Slabbert, 2007). Webb (2004a:101) stel dit dat Engels in Suid-Afrika byna onaantasbaar sterk is.

Die skynbaar gebrekkige vermoë van Pansat om as waghond vir die taalbeleid in Suid-Afrika op te tree is, volgens Van Rensburg *et al.* (2001a:20), die eerste en moontlik die grootste bydraende faktor wat die eentaligmaking van die land aangehelp het.

Die proses van bevordering van Engels tot hoof-amptelike taal van die land, is in die tweede plek vergemaklik met gebruikmaking van veral twee stellings, naamlik: dat Engels 'n internasionale taal is en dat almal Engels verstaan (Van

Rensburg *et al.*, 2001a:21,30). Dit is nie binne die omvang van hierdie studie om die juistheid van die genoemde stellings te toets of te bevraagteken nie. Wat van belang is, is dat hierdie twee oortuigings, volgens Van Rensburg *et al.* (2001a:30), herhaaldelik deur top Regeringspersone en ander hoëprofiel figure gebruik is.

’n Derde motivering (waarvan die geldigheid ook bevraagteken kan word) vir die bevoorregting van Engels is dat dit die enigste nie-Afrikataal is, wat gevolglik los van die “interne taalkonflikte” in die land is en daarom ’n sogenaamde “neutrale taal” is (Gouws, 1996:22; Van Rensburg *et al.*, 2001a:22). Verdere redes vir die neiging na ’n eentaligheid in die land sou volgens die verslag die volgende kan wees: die administrasie van een taal is vir die Regering veel makliker as 11 tale; die Regering beskou ander sake waaraan aandag gegee moet word, as belangriker as taal; en die uitvoering van die Grondwet se taalriglyne is vir die Regering te duur (Van Rensburg *et al.*, 2001a:22,23).

Uit ’n inhoudsontleding van mediaberigte oor Afrikaans, bevind Lubbe (2001:86) grootliks dieselfde motiverings vir die neiging na eentaligheid. Volgens die outeur word die gebruik van Engels dikwels vanuit ’n sogenaamde praktiese oorweging geregverdig, hetsy om in pas met die nuwe Suid-Afrika te wees, of bloot omdat die gebruik van een taal geriefliker is as byvoorbeeld drie tale wat op ’n produk of brosjure aangebring moet word. Afrikaanssprekendes se versoek om wel Afrikaans te ontvang word dan as emosioneel en onprakties afgemaak. Brand (2004:91) dui ook aan dat die belang van taalbeskerming en veeltaligheid in Suid-Afrika dikwels teen die ekonomiese waarde van vaardigheid in Engels afgespeel word. Volgens die outeur is die rede hiervoor dat die politieke ekonomie van Suid-Afrika tans so gestruktureer is dat dit inderdaad diegene wat Engels goed praat en verstaan, beloon.

Du Plessis (2000a:22) huldig 'n soortgelyke mening en stel ook dat sedert die instelling van die 11 amptelike tale, Afrikaans (en van die ander amptelike tale) meermale moes terugstaan vir Engels uit sogenaamde "praktiese oorwegings". Die gebruik van slegs Engels word dikwels geregverdig met stellings soos "om in te pas by die veranderde Suid-Afrika". Afrikaanssprekendes word meermale opgeroep tot "verdraagsaamheid", "realisme en aanvaarding" en "om nie emosioneel oor die saak te wees nie". Ook diegene uit Engelssprekende geleedere, wat die belang van Afrikaans erken, wys daarop dat dit die internasionale neiging is om Engels as die hoof *lingua franca* te erken, aangesien Engels oor menige etniese en taalgrense heen beweeg het en wyd gebruik en verstaan word.

2.6.2 Ontmagtiging van Afrikaans

Teenoor Engels wat onaantasbaar sterk is, staan Afrikaans wat sedert 1994 byna al sy mag verloor het (Eloff, 2007:[4]; Webb, 2004a:101). Uit die Vrydaggroep se ondersoek blyk dit dat Afrikaans op die terreine van regering en administrasie; parastatale liggame; regsweese; wetenskap en tegnologie; media en kommunikasie; onderwys; sport en ontspanning; en die sakewêreld dramatiese afskaling beleef het (Van Rensburg *et al.*, 2001b). Hierdie mening word ook deur Carstens (2007a:9); Giliomee (2001:15) en Van Coller (2006:3) benadruk. Die stiefbehandeling van Afrikaans is volgens Van Rensburg *et al.* (2001a:30) en Van Rensburg (2007:5) die huidige Regering se manier om die Afrikaner te straf vir die apartheidsbedeling en juis deur die Afrikaner se taal van sy voormalige amptelike funksies te stroop. Hierdie marginalisering van die Afrikaner (en dus Afrikaans) is volgens kenners ook aanwesig in die huidige geskiedskrywing oor Suid-Afrika. Deelnemers aan die 12de Geskiedenisberaad van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns het tot die gevolgtrekking gekom dat die Afrikaner nie 'n plek in die nuwe geskiedenis van Suid-Afrika kry nie – anders as dié van sondaar en skurk. Tydens die beraad het professor Hermann Giliomee,

hoogleraar aan die Universiteit van Stellenbosch, aangevoer dat die Afrikaner gemarginaliseer is in geskiedskrywing, aangesien Engelse en swart geskiedskrywers weier om te erken dat die Afrikaner 'n sentrale rol in die geskiedenis gespeel het (Rademeyer, 2006b:17).

Hoewel Afrikaans as taal wel 'n groot en positiewe rol in die ontwikkeling van Suid-Afrika gespeel het sedert die land se vestigingsjare, het die politieke tydperk van 1948 tot 1994 (toe die Afrikaners die politieke beheer in Suid-Afrika gehad het) inderdaad daartoe bygedra dat Afrikaans die etiket van "taal van die onderdrukker" gekry het – 'n stigma waarvan Afrikaans steeds sukkel om ontslae te raak (Carstens, 2004:4; Cloete, 1992:42; Van Rensburg, 1993:17). Afrikaans word deur baie Suid-Afrikaners as 'n apartheidsimbool beskou en ook vir politieke ideologieë uit die apartheidsera verantwoordelik gehou. Die apartheidstigma kan waarskynlik as Afrikaans se enkele grootste vyand uitgewys word (Van Rensburg, 1992:193-194).

Die Soweto-opstande van 1976 het die beeld van Afrikaans baie negatief beïnvloed. Op 16 Junie van die genoemde jaar het swart skoliere in Soweto as gevolg van polisiekwade tydens 'n protesoptog teen onderrig deur die medium van Afrikaans, gesterf. Hierdie gebeure het 'n groot rol in die ontvouing van die politieke proses in Suid-Afrika ná 1976 gespeel (Carstens, 2004:2; Pienaar, 2004:133). Al twee die outeurs wys egter daarop dat Afrikaans as taal die blaam moes dra vir foute wat sprekers van die taal op politieke vlak gemaak het. En dat Afrikaans slegs één van die redes was (naas onder meer die opbouende frustrasie oor die Regering se apartheidsbeleid) wat die opstande laat ontvlam het en nie die primêre rede daarvoor nie – soos dikwels te kenne gegee word (Carstens, 2004; Pienaar, 2004). Wat belangriker is, is die feit dat die Soweto-opstande op 'n dramatiese wyse getoon het hoe sentraal taal in die nasionale gebeure van hierdie land staan (Webb, 2002:5).

Verder het die Waarheid- en Versoeningskommissieverhore, met veral Afrikaanssprekendes in die beskuldigdebank, volgens Du Toit (2002:[4]) onvermydelik die persepsie oor Afrikaans as 'n "onregmatig bevoordeelde taal" en "taal van die onderdrukker" versterk.

Verskeie outeurs is dit wel eens dat die keuses wat die Afrikaner in die verlede uitgeoefen het met betrekking tot magmisbruik of ten gunste van sekere kulturele en identiteitswaardes nie die Afrikaanse táál ten laste gelê behoort te word nie (Erasmus, 2003:97; Van Rensburg, 1992:193; Van Rensburg *et al.*, 2001a:30-31).

2.6.3 Verwaarlosing van Afrikatale

Die Vrydaggroep se verslag oor die taalverskuiwing sedert 1994 dui aan dat die verwaarlosing van die Afrikatale kontakpunte het met die verontregting van Afrikaans omdat albei as gevolg van die bevoorregting van Engels die status van gemarginaliseerde tale beklee (Van Rensburg *et al.*, 2001b:66) (vergelyk soortgelyke menings van Maartens, 1995:161; Rademeyer, 2006c:7; Webb, 2002:83). Verder verloop die proses van ontwikkeling van die Afrikatale baie traag en wil dit voorkom of dit die Regering se houding is dat die Afrikatale eintlik net huistale sal wees omdat hulle sprekers tevrede daarmee is dat hoë funksievlakke beter in Engels behartig kan word (Van Rensburg *et al.*, 2001b:66-67).

In die verslag oor taalverskuiwing sedert 1994 (Van Rensburg *et al.*, 2001b) word bevind dat daar in die eerste ongeveer sewe jaar van 'n sogenaamde veeltalige Suid-Afrika 'n klimaat of gees in die breë gemeenskap sigbaar geword het, wat die volgende oortuigings en aanvaardings weerspieël:

- Veeltaligheid is 'n mooi ideaal, maar dit kan nie prakties toegepas word nie;

- Die maklikste oplossing vir die taleverskeidenheid in Suid-Afrika is om een enkele amptelike taal, Engels, as *lingua franca* te kies, terwyl die ander tale die vryheid het om huistale te wees of te word (vergelyk in dié verband Giliomee & Schlemmer, 2001:3);
- Die Afrikataalgemeenskappe stel nie werklik daarin belang dat hulle tale hoëfunksietale moet wees nie, Engels word vir hierdie doel aangewend; en
- Afrikaans is nie 'n betalende taal nie omdat dit as gevolg van die afskaling daarvan nie meer ekonomiese waarde het nie.

Dit is nie alleen in Suid-Afrika waar huiwerigheid om minderheidstaalregte te erken, bestaan nie (Lubbe & Truter, 2005:33). Volgens die outeurs is die huiwering, wat by vele nasiestate voorkom, op reeds gemelde mites gegrond, naamlik: dat eentaligheid bevorderlik vir ekonomiese groei is en dat minderheidsregte 'n bedreiging vir die nasionale eenheid van 'n nasiestaat is (vergelyk Afdeling 2.6.1 en Lubbe, 2001:116). Lubbe (2001:116) is egter van mening dat meertaligheid in Suid-Afrika as 'n gegewe aanvaar moet word en dat eentaligheid (na Engels) die belang van Afrikaans (en ander minderheidstale) as moedertaal, brugbouer, bemagtigingsfunksie, kulturele bate, ekonomiese hulpbron, vak- en wetenskaptaal en godsdienstaal geheel en al ontken (Lubbe 2001:117).

2.7 VERDEELDE AFRIKAANSE TAALGEMEENSKAP

Soos aangetoon in Tabel 2.1, is die Afrikaanssprekende taalgemeenskap 'n verdeelde groep met sprekers uit al vier rasgroepe van Suid-Afrika, naamlik: wit, bruin, swart en Asiërs. Dit blyk verder uit Tabel 2.1 dat wit en bruin sprekers verreweg die grootste van die vier bevolkingsgroepe is. In die lig hiervan en, aangesien daar by swart en Asiër gemeenskappe 'n groter aantrekkingskrag na Engels is (Penstone, 2002:13), is daar tydens hierdie studie op wit en bruin Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners gefokus.

Volgens Steyn (1980:120) (vergelyk ook Nel, 2007:4; Wyngaard, 2007a:17) was kleur en geskiedenis die verdelende faktore sedert die ontstaan van die Afrikaanse taalgemeenskap, met wit Afrikaanssprekendes as die bevoorregte groep terwyl bruin Afrikaanssprekendes nie voorheen die regte en status van wit mense kon verwerf nie. Verder is Afrikaans ook as etnies gesien, want met Afrikaans is uitsluitlik na Standaardafrikaans, wat hoofsaaklik deur wit sprekers gebruik is, verwys. Die Afrikaans van die bruin sprekers (Kaapse Afrikaans) is nie beskou as deel van Afrikaans nie en daar is ook nie iets gedoen om Afrikaans onder hulle uit te bou of op te hef nie (Webb, 1998:48; Zietsman, 1992:203).

Apartheid, met die klem op gedwonge groepslidmaatskap het, volgens Giliomee (2005:277), die konsepte van *Afrikaner-wees* en *Afrikaans* erg verpolitiseer en dit meer "rasgebaseerd" as "kultuurgebaseerd" gemaak. Die outeur dui aan dat, volgens meningsopnames van die vroeë 1990's, die ras-element in Afrikaneridentiteit die taal- en kultuurelement sterk oorheers, Afrikaners was dus in hul selfkonsep eerder wit as Afrikaans. Tradisioneel word na wit Afrikaanssprekende persone as Afrikaners verwys. Korf (1998:38) beskou die grense van hierdie term (Afrikaner) egter as besonder onduidelik, aangesien sommige van mening is dat almal wat Afrikaans as moedertaal het in die groep tuishoort, terwyl ander die addisionele afbakening van ras insluit, wat dan bruin (ook swart en Asiër) persone uitsluit. In dié verband meld Steyn (1988:15) en Zietsman (1992:204) dat daar sedert die jare sestig pogings aangewend is om die betekenis van Afrikaner uit te brei sodat dit alle Afrikaanssprekendes insluit – die adjektief "bruin" is dan meestal voor die naam geplaas. Ten spyte hiervan was die algemeenste betekenis van Afrikaner nog altyd wit Afrikaanssprekendes (Cloete, 1992:42; Steyn, 1988:15). Giliomee (1992:361) toon aan dat die meerderheid wit Afrikaanssprekendes reeds in 1970 aangedui het dat hulle Afrikaanssprekende bruin mense as Afrikaners beskou. Die politieke en kulturele Afrikanerelite het egter in die verlede hierdie inklusiewe definisie teengestaan, terwyl bruin intellektuele enige assosiasie met die Afrikaner verwerp het.

Verskeie opinieleiers stel tans die verwydering van die ras-element uit die begrip Afrikaner as 'n voorwaarde vir die oorlewing van die Afrikaner (Eloff, 2007:[5]; Phosa, 2007:15; Scholtz, 2007a:14).

Uit resente koerantberigte en lesersbriewe is dit duidelik dat daar steeds in die Afrikaanssprekende geledere debatvoering bestaan oor die mate waartoe bruin en wit Afrikaanssprekendes as 'n verenigde taalgemeenskap in 'n demokratiese Suid-Afrika kan of wil optree en verder ook hoe hierdie groepering(s) hulleself moet noem (Gaum, 2007:15; Goosen & Rossouw, 2007:21; Rossouw, 2007:2; Van der Merwe 2007a:6; Van der Rheede, 2007:21; Van Rensburg, 2007:5; Wyngaard, 2005:14; Wyngaard, 2007a:17; Wyngaard, 2007c:20). Hoewel 'n breedvoerige ondersoek na hierdie aspekte nie binne die omvang van hierdie studie val nie, word enkele relevante aspekte rondom wit en bruin Afrikaanssprekendes kortliks uitgelig.

2.7.1 Wit Afrikaanssprekendes (Afrikaners)

'n Universele definisie van die Afrikaner bestaan waarskynlik nie, aangesien die definisie grootliks deur die beskouings van diegene wat dit formuleer, bepaal word (Korf, 1998:56). In 'n poging om meer inklusief te wees, word dikwels van alternatiewe woordkeuses of verbuigings soos "Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners" en "Afrikaanses" gebruik gemaak (*Ons is nie almal só nie*, 2001:8). Verder kan wit Afrikaanssprekendes (of dan Afrikaners) beswaarlik as 'n homogene groep beskou word (Cloete, 1992:42; Scholtz, 2007a:14). Serfontein (in Cloete, 1992:43) se beskouing hieroor is soos volg: "Afrikanerdom of die Afrikanervolk of die Afrikaner bestaan nie langer as 'n afsonderlike, identifiseerbare groep nie. Daar is eerder verskillende groepe of fragmente Afrikaners of Afrikaanssprekende wittes. Sommige beskou hulleself as die Afrikanervolk, of bloot as Boere, ander beskou hulleself as Suid-Afrikaners en ander is weer Afrikaanssprekende Afrikane" (vergelyk soortgelyke menings van

Eloff, 2007:[1-2]; Korf, 1998:56-58). In 'n omvattende marknavorsingstudie deur *Impact Information* en *Strategic Diagnostics* oor wie die Afrikaner is (*Ons is nie almal só nie*, 2001:8,10), is bewys dat daar nie 'n stereotipe Afrikaner bestaan nie, trouens Afrikaners skram juis daarvan weg om gestereotipeer te word.

Die kwessie van Afrikaneridentiteit kan egter nie bloot as 'n uitgediende term uit die verlede afgemaak word nie (Cloete, 1992:43). In dié verband meld Giliomee (2004) dat daar in die wit Afrikaanssprekendes se geledere diegene is wat heeltemal van die term 'Afrikaner' ontslae wil raak en diegene wat nuwe inhoud en definisie daaraan wil gee (vergelyk soortgelyke menings van De Vries, 2007b:52; Eloff, 2007). Die term Afrikaner is dus in wese kompleks omdat al die sprekers van Afrikaans nie sommer goedsmoeds met die moontlike bagasie van sommige Afrikaners belas kan of wil word nie (Van Rensburg, 1993:60).

De Wet (2004:69-71) dui aan dat die Afrikaanse taal sedert 1875 sentraal in die ontwikkeling van die sogenaamde Afrikaner se kultuurlewe gestaan het. Die Afrikaner se kultuurverenigings het egter net een deel van die Afrikaanse taalgemeenskap, naamlik die wit sprekers, bedien (De Wet, 2004:72). Die Afrikaanse taal is beskou as vernaamste onderskeidende kenmerk vir Afrikanerskap (De Wet, 2004:69; Swart, 1987:23; Zietsman, 1999:40). Senekal (1998:88) stel dit sterker deur op te merk dat die handhawing van Afrikaans noodsaaklik is, omdat die identiteit van die Afrikaner en die kulturele volksbestaan van die Afrikaner ten nouste met die dryfkragsfunksies van die Afrikaanse taal saamhang (vergelyk ook Webb, 1998:49). Daarom dat die politieke veranderinge sedert 1990 deur baie Afrikaners as 'n direkte bedreiging vir die voortbestaan van Afrikaans en dus Afrikaners beskou is (Webb, 1998:49).

Doktor Theuns Eloff, rektor en visekanselier van die Noordwes Universiteit, beskou Afrikaners en Afrikaanses as terme wat "twee kante van dieselfde munt" uitbeeld. Verder behoort daar, volgens Eloff (2007:[2]), nie in die semantiek van

Afrikaners en Afrikaanses verval te word nie, maar behoort daar ruimte vir albei terme te wees. In 'n poging om met 'n "nuwe" tipering van Afrikaners vorendag te kom, voer Eloff aan dat 'n eendimensionele siening van die Afrikaner, of taal as enigste onderskeidende kenmerk, nie slaag nie. In dié verband stel Eloff (2007:[4]) voor dat Afrikaners en Afrikaanses hulleself moet tipeer in terme van eenheid (houding en gesindheid teenoor die demokratiese Suid-Afrika) en verskeidenheid (waardering vir die Afrikaanse taal en kultuur in sy wydste vorm). Hierdie twee fasette van taal- en kulturbewustheid aan die een kant en verbondenheid aan die demokratiese Suid-Afrika aan die ander kant, bied 'n matriks waarbinne vier tiperings van Afrikaners na vore kom. Hieruit volg dan dat daar nie meer 'n eksklusiewe groep "ware Afrikaners" behoort te wees nie, maar dat 'n verskeidenheid van politieke standpunte, geloofstandpunte en kultuurstandpunte deur die begrip Afrikaner omsluit kan word (Eloff, 2007:[5]).

Ten slotte beskou Du Toit (2000:12) die debatvoering van allerlei aard oor die Afrikaner juis as 'n aanduiding dat sogenaamde Afrikaners besig is om uit 'n posisie van passiwiteit te beweeg (sien Afdeling 2.9 wat hierna verwys). De Beer (in Korf, 1998:366) verwys ook na hierdie passiwiteit en apatie wat in die laat 1990's by Afrikaners te bespeur was. In dié verband kan genoem word dat wit Afrikaanssprekendes veral oor die afgelope twee dekades die hand in eie boesem gesteek het en stelselmatig elke aspek van die Afrikanerdom ontleed het. Heelwat pleidooie vir vergifnis, aanvaarding, maar ook vir hoop vir die toekoms en 'n inklusiewe benadering tot veral Afrikaans as spreektaal het opgegaan. Hierdie uitreik is veral op die bruin Afrikaanssprekendes gerig wat, sedert die vroegste tye aan die Kaap, Afrikaans gepraat het (Van Rensburg, 1993:18,62).

2.7.2 Bruin Afrikaanssprekendes

Die geskiedenis van bruin mense in Suid-Afrika toon 'n hegte band met die Afrikaner, wat teruggaan tot minstens 1652 (Ross, 1997:13). Volgens die outeur

is dit juis die Afrikaanse taal wat die twee groepe met mekaar deel, aangesien beide groepe daartoe bygedra het (vergelyk ook Lloyd, 2002:15). Apartheid het wel veroorsaak dat bruin mense van die Afrikaner vervreem geraak het en dat min bruin mense hulleself Afrikaners noem, maar tog is verwerping van Afrikaners as sodanig nie kenmerkend van bruin mense as geheel nie (Gaum, 2007:15; *Ons is nie almal só nie*, 2001:8; Ross, 1997:13,14; Scholtz, 2007a:14; Scholtz, 2007b:15).

Die direkte gevolg van apartheid en wit Afrikaanssprekendes se uitsluiting van bruin Afrikaanssprekendes is, volgens Scholtz (2007b:15), dat bruin Afrikaanssprekendes hul taal histories slegs as 'n kommunikasiemiddel gesien het en dat veral die middelklas Engels as die taal van die toekoms ervaar het en daarom in groot getalle verengels het. "Selfs dié wat Afrikaans wél wou koester, kon hulself emosioneel nie sover bring om 'n 'taalstryd' te steun nie," beweer Scholtz (2007b:15).

Tog word meermale kommer oor die groeiende arm, ongeletterde bruin en swart Afrikaanssprekendes, wat nie Engels praat nie, uitgespreek. Juis hierom is die volhoubaarheid van Afrikaans op skool-, tersiêre onderrigvlak en televisie volgens die skrywer Abraham Philips, "noodsaaklik om duisende arm bruin en swart Afrikaanssprekendes uit hul moeras van ellende te trek". Volgens die skrywer is dit skokkend dat niemand sigbaar teen die taalonreg wat teenoor Afrikaanse bruinmense op die platteland gepleeg word, opstaan nie (Malan, 2006:11) (vergelyk ook Giliomee, 2005:280; Lloyd, 2002:15).

Ten spyte van teenstrydige menings is bruin Afrikaanssprekendes onmiskenbaar deel van die Afrikaanse taalgemeenskap. Ross (1997:13) (vergelyk ook Malan, 2007) voer aan dat Afrikaans inderdaad die taal van bruin mense is. Hierdie stelling word sigbaar ondersteun deur bruin Afrikaanssprekende intellektuele soos doktor Neville Alexander en professor Jakes Gerwel, wat volgens professor

Hermann Giliomee, in 'n kritieke tyd vir Afrikaans as onderrigtaal op tersiêre vlak in die bresse getree het. Professor Giliomee voer ook aan dat daar in die afgelope 15 jaar radikaal anders oor Afrikaans begin praat is en dat die mense wat die voortou hierin geneem het nie die wit Afrikaanssprekendes is nie, maar bruin en swart intellektuele soos Alexander en Gerwel (Maarman, 2007:6). Verder word daar uit die geledere van bruin Afrikaanssprekende intellektuele 'n beroep op politieke leiers van Suid-Afrika en Afrikaanssprekendes gedoen om deur middel van gesprekvoering by oplossings uit te kom oor die sake wat Afrikaanssprekendes na aan die hart lê, naamlik: taalkwessies, plek- en straatname, vakansiedae en geloofsake (Sidego, 2007). Giliomee in Lubbe (2001:81) wys ook daarop dat bruin Afrikaanssprekendes se ongekwalifiseerde toe-eiening van Afrikaans, gewis Afrikaans se basis en politieke legitimiteit dramaties verbreed het.

Net soos die identiteit van wit Afrikaanssprekendes voortdurend in oënskou geneem word, word die identiteit van bruin Afrikaanssprekendes en waar presies hulle binne 'n demokratiese Suid-Afrika en as deel van die Afrikaanse taalgemeenskap inpas, deur lewendige debatvoering en besprekings in onder meer die Afrikaanse koerante gekenmerk (Brand, 2004:88; Rooi, 2007; Ross, 1997:13; Van der Merwe, 2007a:6). Dit is egter ook nie binne die omvang van dié studie om die spesifieke vraagstukke te ontleed nie.

2.8 DEBAT OOR AFRIKAANS

2.8.1 Oorsprong van die debat

Gesprekke en debattering oor die posisie van Afrikaans, spesifiek uit die geledere van Afrikaanssprekendes, het reeds in die vroeë 1980's begin en nie eers teen die vroeë 1990's nie (Carstens, 2004:3). Die taalkenner en akademikus, J.C. Steyn, se bekroonde boek *Tuiste in eie taal* (Steyn, 1980) het die gesprek oor

Afrikaans aan die gang gesit en dit was duidelik dat daar veranderinge sou moes kom om Afrikaans se posisie, na die demokratisering van Suid-Afrika, te handhaaf (vergelyk ook Senekal, 1998:90). Nog 'n belangrike boek oor die toekoms van Afrikaans het in 1984 verskyn, naamlik Prinsloo en Van Rensburg (reds.) se *Afrikaans: stand, taak, toekoms*. Uit titels van hoofstukke uit die werk blyk dit duidelik, volgens Carstens (2004:3), dat daar toe reeds bekommernis oor die toekoms van Afrikaans in 'n verwagte nuwe politieke bedeling bestaan het: "Die oorlewing van Afrikaans"; "Afrikaans binne meertalige verband"; "Stand van die Afrikaanse taal: tans en in die toekoms"; "Gesindhede ten opsigte van taal in die onderwys in Suid-Afrika"; "Die handhawing van Afrikaans"; "Afrikaans: die pad vorentoe". In die vroeë 1990's dra Zietsman se boek *Die taal is gans die volk*, met die subtitel *Woelinge en dryfvere in die stryd om die Afrikaner se taal*, ook tot die Afrikaanse taaldebat by (Zietsman, 1992).

Die gesprekke sedert 1980 oor die sogenaamde toekoms van Afrikaans het reeds 'n groeiende bewuswording onder Afrikaanssprekendes vertoon van meer as net twee tale (Afrikaans en Engels) se regmatige aandeel aan die Suid-Afrikaanse taalopset (Van Rensburg, 1992:183). Tog is gesprekke in hierdie tyd ook gekenmerk deur bekommernis oor die behoud of nie van taalfunksies wat die ampstale, veral Afrikaans, verkry het (Van Rensburg, 1992:183).

2.8.2 Derde Taalbeweging

Die verandering van Afrikaans se grondwetlike posisie in 1994 is gekenmerk deur 'n debat (of stryd) rondom Afrikaans wat deur sommiges as die Derde Taalbeweging beskou word (De Kadt, 1996:189; Kriel, 1997:75). In dié verband wys Carstens (2001:8) egter daarop dat die betekenis van 'n taalbeweging en die hoeveelheid taalbewegings in Afrikaans 'n debat op sy eie is. Kriel (1997:75) bevestig wel dat die oorsprong van die huidige taaldebat verder terug as 1993 lê en dat dit met die antisipering van die einde van apartheid verhewig het. Volgens

J.C. Steyn (taalkenner en akademikus) is die Derde Taalbeweging wel reeds aan die gang en is die doel daarvan om die ongunstige en negatiewe prosesse wat Afrikaans bedreig, te stuit (Gericke, 2006:2). Webb (2004b:[7]) is egter van mening dat die debat oor Afrikaans op 'n betreklik lae vlak gevoer word. Die outeur stel voor dat enige strategie om Afrikaans te bevorder, gebaseer moet word op 'n geldige raamwerk vir taalbevordering, en op feite en nie emosies nie.

Die Afrikaanse taaldebate word veral gevoer op die internet; in Afrikaanstalige koerante en tydskrifte; radio (Radio Sonder Grense, ook bekend as RSG); televisie (veral die digitale satellietkanaal, KykNET); en in sommige akademiese joernale (Alant, 2007; Brand, 2004:87; De Kadt, 1996:185; Kriel, 1997:75). Op die literêre webruimte *LitNet* (*LitNet*, 2006) is 'n toegewysde taaldebatskakel waar onder meer artikels, referate, menings en kennisgewings wat met die Afrikaanse taaldebate verband hou, gevind kan word. Volgens Carstens (2004:6) en Kriel (1997:75) is die posisie van Afrikaans die afgelope jare feitlik daagliks 'n onderwerp van lewendige bespreking in veral Afrikaanse dagblaaie, hetsy in lesersbriewe, redaksionele kommentaar, berigte of artikels. Buiten debatvoering oor die sogenaamde identiteit van wit en bruin Afrikaanssprekendes (sien Afdeling 2.7) sluit onderwerpe onder meer die volgende in:

- Afrikaans as onderrigtaal op skool (De Vries, 2004:3; Kotzé, 2007; *Moedertaalonderrig kardinaal*, 2006; Rademeyer, 2007a; Versluis, 2005);
- Afrikaans as onderrigtaal op tersiêre vlak (Du Toit, 2005:2; Du Toit, 2007b:18; Giliomee, 2007:12; Maarman, 2007:6; O'Connor, 2006; Rademeyer, 2006a:8; Rademeyer, 2006c:7; Van der Rheede, 2006:19);
- Afrikaans as studierigting op tersiêre vlak (Steyn, 1997:8; Van der Merwe, 2007b:8);
- Skending van Afrikaanstaalregte op Nasionale en Plaaslike Regeringsvlak (Claassen, 2007:2; Dawie, 2007a:18; Fredericks, 2007:1; Janse van Rensburg, 2007:8) en by professionele liggame (Carstens, 2007b:7);

- Verandering van Afrikaanse plek- en straatname (Dawie, 2007b:18; Du Plessis, 2007:16; Rademeyer, 2005:6);
- Afrikaans se toekoms in Suid-Afrika (*'Afrikaans hét toekoms in SA'*, 2007; Bezuidenhout, 2007);
- Afrikaans se rol om veeltaligheid in Suid-Afrika te help bevorder (Stone, 2007; Wyngaard, 2006:18).

2.8.3 Afrikaans se posisie teenoor ander taalgroepe

Carstens (2006:17-18) sit drie belangrike argumente, wat in die debat oor Afrikaans gebruik word om Afrikaans se posisie ten opsigte van ander taalgroepe in Suid-Afrika te bepaal, soos volg uiteen:

- **Die getalle-argument**

Soos gemeld in Afdeling 2.3 is Afrikaans die derde grootste moedertaalsprekersgroep in Suid-Afrika (ongeveer 14%), naas Zulu (ongeveer 22%) en Xhosa (ongeveer 18%). Op grond hiervan behoort Afrikaans getalsgewys bó Engels as taal gereken te word. Dit blyk wel, volgens Carstens (2006:18) dat Afrikaans demografiese verliese lei vanweë 'n laer geboortesyfer en die effek van emigrasie op veral die Afrikaanse bevolking (vergelyk 'n soortgelyke mening deur Steyn, 2001:130).

- **Die funksie-argument**

Scholtz (2001:10) en Steyn (1980:15-18) gee 'n aantal funksies wat 'n taal behoort te hê om behoue te bly, naamlik: 1) die taal moet tuis gepraat word; 2) die taal moet 'n letterkundige funksie hê en juis 'n skriftelike weergawe daarvan; 3) die taal moet wetenskaplike en akademiese funksies hê (met ander woorde onderwys op verskeie vlakke); 4) die taal moet ekonomiese nut hê (mense moet dus die taal kan gebruik in die werksplek en wanneer hulle sake doen); en 5) die taal moet 'n regeringstaal wees (mense moet in hulle taal met die regering kan

kommunikeer). Sou daar op enige van die funksies ingeboet moet word, skep dit probleme. Anders gestel, sodra een funksie verlore gaan, kan dit tot ander funksies se afname en uiteindelijke verval lei. Carstens (2006:18) voer aan, dat in die lig hiervan, die strewes van sogenaamde taalstryders sin maak.

- **Die gesindheidsargument**

Volgens Carstens (2006:18) is die houding wat nie-Afrikaanssprekendes teenoor Afrikaans het, bepalend vir die taal se pad vorentoe. Die outeur dui ook aan dat die realiteit van die stigma van Afrikaans as 'taal van die onderdrukker' (sien Afdeling 2.6.2) 'n bepalende invloed op die houding het. Carstens (2006:18) stel voor dat die volgende vrae gestel word: 1) Hoe voel mense oor Afrikaans en veral oor die sprekers van Afrikaans?; 2) Watter beeld projekteer politici en openbare figure oor Afrikaans na buite?; 3) Watter beeld kom oor Afrikaanssprekendes na vore in publikasies?; 4) Watter bydraes het Afrikaanssprekendes gemaak om van die 'Nuwe Suid-Afrika' 'n sukses te maak?

Vir die Afrikaanssprekendes wat aan die taaldebat deelneem, blyk die primêre bron van kommer die onmiskenbare feit te wees dat Afrikaans sy sogenaamde hoër funksies een vir een aan Engels afstaan en dan die kernkwessie, of Afrikaans op die lang termyn sy plek as taal van openbare kommunikasie sal behou (Carstens, 2004:6; Giliomee & Schlemmer, 2001:117; Kriel, 1997:75; Van Coller, 2006:3). Steyn (2001:129) verwys na die suksesse en prestasies wat die Afrikaanse taalgemeenskap beleef het, byvoorbeeld die vestiging van *LitNet* en *KykNET*; die verskyning van goeie boeke; en die goeie gehalte van Afrikaanse koerante en tydskrifte. Die outeur waarsku egter ook dat hierdie, meestal private inisiatiewe van individue en ondernemings, nie kan herskep wat regeringsinstansies en talle groot private ondernemings vernietig het nie.

2.8.4 Heterogene taalgemeenskap

Dit is duidelik uit die debat oor Afrikaans dat Afrikaanssprekendes 'n heterogene taalgemeenskap met uiteenlopende menings is. Giliomee (2004) voer aan dat ná 10 jaar van 'n inklusiewe demokrasie die Afrikaners nie meer 'n volk in die ou terme is nie, maar 'n veelrassige taalgemeenskap met 'n besondere geskiedenis. Steyn (1980:120) meld in dié verband dat mense wat dieselfde taal praat nie vanselfsprekend 'n eenheid vorm nie. Hoewel daar in die bestek van hierdie studie nie na die identiteit van wit of bruin Afrikaanssprekendes *per se* gekyk word nie, is dit in die lig van die heterogene aard van die taalgemeenskap nodig om vas te stel tot watter mate wit en bruin Afrikaanssprekendes hulleself met hierdie taalgemeenskap (of taalgroep) identifiseer al dan nie (sien Afdeling 3.4.1.4 vir 'n bespreking van taalgroepidentiteit).

Wat betref Afrikaanssprekendes se taalgroepidentiteit meld die taalkenner en intellektueel, doktor Neville Alexander, dat 'n kollektiewe identiteit vir alle Afrikaanssprekendes 'n "verbeelde identiteit" is. Volgens hom moet identiteit iets wees wat op 'n natuurlike manier ontwikkel. Volgens Alexander, "Merk [mens] nou al hoe die jong Afrikaanse mense, wit en bruin, wat nie die bitterheid en bagasie van die verlede ken nie, spontaan na mekaar groei, en dit kan moontlik in die toekoms 'n nuwe identiteit meebring" (Dawie, 2004).

2.8.5 Verskuiwing in taaltrou

Volgens De Klerk en Bosch (1998:43,44) voel alle moedertaalsprekers van Afrikaans nie dieselfde oor hulle taal nie, en is daar 'n merkbare verskuiwing in taaltrou ten gunste van Engels besig om in Suid-Afrika plaas te vind. Dit is onder meer waarneembaar in die konstante toevoer van veral wit Afrikaanssprekende ouers wat hulle kinders in Engels laat onderrig (De Klerk & Bosch, 1998:45; Giliomee, 2005:278; *In watter taal leer jy jou kind?*, 2001:38-41; Kotzé, 2007;

Kotzé, 2006a:6; *Moedertaalonderrig kardinaal*, 2006). Volgens De Klerk en Bosch (1998:45) word algemeen aanvaar dat Afrikaanssprekendes meer tweetalig as Engelsprekendes in Suid-Afrika is, of dat hulle minstens meer bereid is om hulle tweede taal in te span om 'n luisteraar te akkommodeer. Die outeurs voer ook aan dat 'n groeiende, positiewe houding teenoor Engels onder Afrikaanssprekendes aanwesig is en dat 'n verbloemde prestige aan die vermoë om Engels te praat, gekoppel kan word (vergelyk ook Steyn, 1996:12).

2.8.6 Skuldgevoelens oor die verlede

Volgens Scholtz (2007b:15) is daar sommige Afrikaanssprekendes wat "lou oor hulle taal is," en dat hulle hul nie wil identifiseer met wat hulle as 'n agterhaalde ideologie beskou nie, gevolglik is hulle ook nie bereid om die sigbare agteruitgang van Afrikaans te probeer keer nie. King (2001:[1]) en Steyn (2001:130) voer weer aan dat baie Afrikaners hulle aan selfbejammering en oordrewe politieke korrektheid oorgegee het, terwyl skuldgevoelens oor die verlede sommige heeltemaal laat onttrek het. Volgens Steyn (2001:130) is die bewusmaking van Afrikaans 'n moeilike taak in 'n taalgemeenskap wat verdeel en verlam is deur selfbejammering en politieke korrektheid. Verder lei dit, volgens King (2001:[1]), onder meer daartoe dat min Afrikaanssprekendes eerste hulle moedertaal gebruik wanneer hulle met 'n vreemdeling gesels – hulle begin in Engels. King (2001:[6]) stel voor dat Afrikaanssprekendes sal moet vasstaan en selfs kragdadig moet optree om hul taal te handhaaf.

Giliomee (2005:277) is van mening dat, vanweë die sterk premie wat apartheid op die "volkseie" geplaas het, die nuwe geslag wit Afrikaanssprekendes huiwerig is om verantwoordelikheid vir Afrikaans te aanvaar en te agiteer teen die grootskaalse afskaling van Afrikaans as openbare taal. Teen die einde van die 1990's was die handhawing van hulle taal en kultuur vir Afrikaners die laagste op hulle prioriteitslys (Giliomee, 2005:277). Tog is Scholtz (2007b:15) van mening

dat juis jong wit mense vandag toenemend bereid is om vir onder meer Afrikaans te veg. Volgens hom het byvoorbeeld die sanger Bok van Blerk se lied oor generaal Koos de la Rey 'n aar by jong wit mense raakgeboor.

2.9 NUWE ENERGIE RONDOM AFRIKAANS

Ter afsluiting van die bespreking oor die verdeelde Afrikaanse taalgemeenskap (Afdeling 2.7) en die debatvoering oor Afrikaans (Afdeling 2.8) behoort gemeld te word dat verskillende inisiatiewe in die afgelope jare onderneem is om die posisie van Afrikaans in 'n demokratiese Suid-Afrika te ondersoek en te bevorder. Onder meer het die Nasionale Taalliggaam vir Afrikaans (NTLA), 'n subkomitee van Pansat, in September 2003 'n landwye taaloudit vir Afrikaans aangevra. Die doel hiervan was om vas te stel wat 10 jaar na demokratisering deur die Afrikaanse gemeenskap self deur verskeie instansies en projekte in die belang van Afrikaans gedoen is. Die oudit is suksesvol in 2004 voltooi en tydens 'n Afrikaanse Taalberaad in Augustus van die genoemde jaar in Stellenbosch bespreek (Prinsloo, 2004:1). In 2007 is vordering gemaak met die skep van 'n Nasionale Afrikaanse Taalbelangeraad deur die Nasionale Forum vir Afrikaans (NFA). Volgens professor Wannie Carstens, voorsitter van die NFA, is die doel met die raad om een liggaam te kry wat Afrikaanse belange kan koördineer ten einde Afrikaanse organisasies se hulpbronne en energie maksimaal te benut (Rademeyer, 2007b). Tydens 'n beraad van die NFA het die volgende sake, wat in die aanloop tot die skep van die Taalbelangeraad oorweeg moet word, onder bespreking gekom (Venter, 2007):

- Die tydiggewrig noodsaak 'n Afrikaanse Taalraad;
- Die skep van 'n geloofwaardige liggaam wat almal insluit; en
- Die organisasie moet nie 'n teenreaksie teen Pansat en andere wees nie.

Die volgende aspekte het ook na vore gekom:

- Fondse sal vir projekte beskikbaar gestel moet word – ook deur die Regering;

- Moedertaalonderrig moet as basis aanvaar word;
- Afrikaans as akademiese taal moet nie verlore gaan nie; en
- Afrikaanssprekendes, veral jongmense, moet gemotiveer word om Afrikaans te gebruik.

Tim du Plessis, redakteur van die Sondagkoerant *Rapport*, is positief oor die inisiatiewe wat ná die eerste 10 jaar van 'n demokratiese Suid-Afrika uit die Afrikaanse geleedere kom, dit ten spyte van die statusverlies wat Afrikaans in die eerste 10 jaar van demokratisering gelei het. Na aanleiding van die Afrikaanse Taalberaad wat in 2004 in Stellenbosch gehou is, meen Du Plessis dat verskuilde politieke agendas uit die weggeruim is en dat "wit en bruin Afrikaanspraters skouer aan skouer in die projek loop" (Du Plessis, 2004b:20).

Buys (2004a) dui aan dat hoewel dit nog te vroeg is om te praat van 'n grootskaalse herlewing, daar by die Afrikaanssprekende gemeenskap 'n nuwe energie, na die eerste 10 jaar van 'n demokratiese Suid-Afrika, losgekom het. Hierdie energie verteenwoordig juis nie 'n "laertrek-isolasiementaliteit nie, maar 'n nuwe selfvertroue met die moed om 'n uitwaartse beweging te wees". Hoewel hierdie beweging verskeie vertakkings en verskyningsvorme het, is daar volgens Buys (2004a) 'n gemeenskaplike geloof in 'n Afrikaanse toekoms. Toenemend positiewe uitsprake word oor Afrikaans gemaak en selfs uit geleedere waar dit nie altyd verwag word nie. Waar Afrikaans nog ongeveer 15 jaar gelede as taal van die onderdrukker beskou is, het die taal grootliks 'n ommekeer gemaak (Prins, 2006). Ook gaan meer stemme op, danksy onder meer die Afrikaanse kunstefeeste, wat voel dat "Afrikaans die borsrok wat hy vroeër gehad het, van hom afgewerp het; dat hy loslit en vry kan wees; en dat hy al sy sprekers en alle funksies kan huisves" (Giliomee, 2004). Ten slotte merk Kotzé (2006a:6) op dat meer en meer gewone landsburgers 'n sensitiwiteit oor taalsake ontwikkel, met die potensiaal om nog geweldig te groei.

2.10 OPSOMMING

Uit die voorafgaande blyk dit dat Afrikaans geensins 'n neutrale Suid-Afrikaanse taal is nie. Volgens De Kadt (1996:187) lewer die simboliese betekenis van Afrikaans twee uiterste pole op, naamlik: 'n passievolle identifisering daarmee deur diegene wat Afrikaans as simbool van Afrikaneridentiteit beskou, of daarenteen 'n ewe sterk afkeur van Afrikaans deur diegene wat daagliks onder die effek van Afrikanerpolitiek gelei het.

In Hoofstuk 2 is na die oorsprong en verdeling van die tale in Suid-Afrika gekyk en hoe die taalbedeling sedert die ontstaan van die land daaruit gesien het. Die veeltalige bedeling in Suid-Afrika ná 1994 en veral hoe dit Afrikaans raak, is bespreek. Ten slotte is aangetoon wie die sprekers van Afrikaans is, die debat wat rondom Afrikaans ontstaan het, en nuwe energie wat rondom Afrikaans posgevat het.

Afrikaanssprekendes as verbruikers en die posisie van Afrikaans in die reklame- en media-omgewing sal in die volgende twee hoofstukke onder meer in oënskou geneem word.